

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA”, IAȘI

FACULTATEA DE DREPT

Raporturile maritale și de filiație în dreptul privat comparat

-Rezumatul tezei de doctorat-

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. Valeriu M. Ciucă

Doctorand:

Tincu (căs. Goldan) Ana-Maria

IAȘI
2020

Cuprins

1. Cuprinsul tezei de doctorat.....	2
2. Introducere.....	7
3. Prezentarea succintă a capitolelor tezei de doctorat.....	12
4. Concluzii.....	26
5. Bibliografie selectivă.....	28

CUPRINSUL TEZEI DE DOCTORAT

Introducere	6
Prolegomene	
A. Despre familie și rudenie. Perspectivă pluridisciplinară.....	15
a. Noțiuni preliminare cu privire la instituția familiei.....	15
b. Rudenia - izvor al familiei.....	19
c. Mituri și simboluri legate de familie în civilizația greco-romană.....	23
d. Teorii științifice referitoare la evoluția și rolul familiei.....	28
d.1. Teoria evoluției umane și studiile antropologilor referitoare la familie.....	28
d.2. Implicațiile etnologiei în studiul preliminar al familiei.....	35
d.3. Perspectivă sociologică asupra familiei și rudeniei.....	40
d.4. Studii psihologice relevante referitoare la familie.....	41
B. Forme ale familiei și rolul esențial al acestora.....	44
C. Trăsături comune ale vieții de familie.....	55
Capitolul I. Analiza diacronică a raporturilor maritale și filiale	59
<i>Secțiunea I: Viața de familie în preistorie</i>	59
1. Considerații preliminare referitoare la omul preistoric.....	59
2. Cercetări arheologice și impactul acestora asupra relațiilor maritale și filiale.....	62
<i>Secțiunea a II-a: Legătura dintre soți și relațiile părinților cu copiii lor în Antichitate</i>	68
1. Relațiile maritale și filiale în <i>Cele 7 porunci ale lui Noe</i> , în <i>Decalog</i> , în <i>Codul lui Hammurapi</i> și în <i>Legile lui Manu</i>	68
2. Platon, Aristotel și alți filosofi ai Greciei antice despre căsătorie și rudenie.....	87
<i>Secțiunea a III-a: Legăturile de familie în dreptul roman</i>	96
1. Considerații preliminare cu privire la reglementările specifice statului-cetate Roma.....	96
2. Statutul personal și cel familial în dreptul roman.....	99
3. Legăturile de rudenie caracteristice familiei romane.....	102

4. <i>Patria potestas</i> - izvoarele, caracterele, transformările și încetarea acestei puteri.....	104
5. Tutela și curatela în dreptul roman.....	110
6. Despre căsătorie din perspectiva dreptului roman.....	112
a. Definiția căsătoriei și condițiile încheierii acesteia în dreptul roman.....	112
b. Formele căsătoriei romane – <i>cum manu</i> și <i>sine manu</i>	116
c. Relațiile personale și patrimoniale dintre soți în dreptul roman.....	119
d. Raporturile personale dintre părinți și copii.....	125
e. Relațiile patrimoniale dintre părinți și copii în dreptul roman.....	127
f. Desfacerea căsătoriei romane și formarea altor tipuri de uniuni.....	130
g. Utilitatea dreptului roman pentru studiul relațiilor maritale și filiale actuale.....	133
<i>Secțiunea a IV-a: Familia, căsătoria și rudenția în Epoca Medievală.....</i>	<i>134</i>
1. Scurtă introducere referitoare la conceptul de familie medievală.....	134
2. Legăturile de familie reglementate în spațiul Imperiului german, în Regatul Franței și în Anglia medievală.....	137
a. Influența creștinismului asupra căsătoriei și a rudeniei.....	138
b. Cutumele regionale din Franța medievală referitoare la viața de familie.....	144
3. Soți, părinți și copii în Evul Mediu românesc.....	147
<i>Secțiunea a V-a: Legăturile maritale și filiale din perioada modernă.....</i>	<i>154</i>
1. Părinți și copii în perioada Reformei și a Contrareformei.....	156
2. Efectele proto-industrializării și ale industrializării asupra relațiilor maritale și filiale.....	160
3. Reglementarea relațiilor maritale și filiale în <i>Codul Napoleonian</i>	165
Capitolul al II-lea. Reglementarea specifică relațiilor maritale din dreptul român, francez, german și englez.....	176
<i>Secțiunea I: Noțiunea de „familie” potrivit reglementărilor din Franța, din România, din Germania și din Anglia.....</i>	<i>176</i>
1. „Viața de familie” potrivit dispozițiilor cuprinse în Constituțiile statelor vizate și în reglementările europene.....	176
2. Noțiunea de „familie” potrivit legislațiilor interne. Sinoptic comparatist.....	190
a. Familia- subiect colectiv de drept?.....	190

b.	Definiția juridică a familiei. Studiu de caz comparativ.....	192
c.	Reglementarea sensului sociologic al familiei.....	206
3.	Principiile generale aferente dreptului civil al familiei.....	217
a.	Explicația sintagmei „dreptul civil al familiei”.....	217
b.	Principiul egalității soților în dreptul privat comparat.....	220
c.	Principiul egalității în drepturi a copiilor.....	227
d.	Principiul interesului superior al copilului.....	231
e.	Principiul monogamiei.....	241
f.	Principiul liberului consimțământ la căsătorie.....	246
g.	Principiul solidarității familiale.....	250
h.	Principiul ocrotirii căsătoriei și a familiei.....	252
	<i>Secțiunea a II-a: Regimul juridic general al căsătoriei.....</i>	<i>261</i>
1.	Aspecte terminologice referitoare la căsătorie, în dreptul privat comparat.....	262
2.	Căsătoria <i>à la carte</i> și efectele juridice aferente.....	273
3.	Respectarea libertății matrimoniale a persoanelor.....	284
4.	Logodna în dreptul privat comparat.....	294
5.	Formalitățile premergătoare, concomitente și ulterioare căsătoriei.....	301
6.	Rolul elementelor biologice, psihologice, sociologice și economice cu privire la încheierea căsătoriei. Studiu de caz: România și Franța.....	308
	Capitolul al III-lea. Efectele de ordin personal și pecuniar ale căsătoriei civile, în dreptul privat comparat.....	312
	<i>Secțiunea I: Statutul individual al soților.....</i>	<i>312</i>
1.	Modificarea numelui, ca efect al încheierii căsătoriei.....	312
2.	Capacitatea de exercițiu, după dobândirea statutului de soț.....	318
3.	Efectul căsătoriei asupra naționalității soților.....	321
4.	Integritatea persoanei, după dobândirea statutului de soț.....	324
5.	Conduita persoanelor ulterior încheierii căsătoriei.....	330
	<i>Secțiunea a II-a: Legăturile personale dintre soți în dreptul privat comparat.....</i>	<i>334</i>
1.	Traicul în comun al soților.....	336
a.	Coabitarea persoanelor căsătorite.....	338

b. „Comunitatea” de pat a soților.....	343
c. Comunitatea de masă – „Boire, manger, dormir ensemble”.....	346
2. Datoria de respect reciproc a soților.....	346
3. Datoria de fidelitate.....	351
4. Datoria de sprijin moral a soților.....	354
<i>Secțiunea a III-a: Instaurarea legăturilor patrimoniale dintre soți, în dreptul privat comparat.....</i>	<i>359</i>
1. Principiile generale aferente regimului matrimonial.....	364
2. Regimul matrimonial imperativ, în dreptul privat comparat.....	368
a. Contribuția soților la sarcinile traiului în comun.....	370
b. Datoria de sprijin material a soților.....	377
c. Protejarea locuinței familiale.....	382
d. Actele juridice încheiate între soți.....	388
e. Independența profesională și bancară a soților.....	394
3. Scurt sinoptic comparatist, cu privire la regimul de drept comun.....	399
a. Activul patrimonial al soților supuși regimului de drept comun.....	402
b. Pasivul patrimonial, în cadrul regimului matrimonial legal.....	410
c. Lichidarea regimului de drept comun.....	415
4. Legături pecuniare, propuse soților de către legiuitorul european.....	418
a. Regimuri matrimoniale de tip comunitar.....	419
b. Regimuri matrimoniale de tip separatist, în dreptul comparat.....	423
 Capitolul al IV-lea: Drepturile și îndatoririle soților, în calitate de părinți. Perspective comparative.....	434
<i>Secțiunea I : Considerații generale referitoare la instituția filiației.....</i>	<i>438</i>
1. Scurt sinoptic comparatist, cu privire la stabilirea filiației și la felurile acesteia în dreptul român, francez, englez și german.....	438
2. Dreptul de a fi părinte și refuzul de a procrea.....	454
a. Dreptul de a nu procrea, în cadrul căsătoriei.....	456
b. Dreptul de a avea un copil.....	458
<i>Secțiunea a II-a: Autoritatea părintească exercitată de către soți, în dreptul privat comparat.....</i>	<i>476</i>
1. Discuții preliminare cu privire la autoritatea părintească.....	478

2. Sarcinile de ordin pecuniar ale soților, în calitate de părinți.....	483
a. Obligația de supraveghere a minorului și responsabilitatea pentru actele sau faptele acestuia.....	483
b. Obligația de întreținere a copilului.....	488
c. Dreptul de administrare și de dispoziție asupra patrimoniului copilului.....	492
3. Drepturile și obligațiile soților, cu privire la persoana copilului.....	495
Concluzii	506
Bibliografie	513

INTRODUCERE

Dreptul, în calitatea sa de știință care studiază normele juridice, este fundamentat pe domeniul moralei. Prin urmare, atribuirea instituției familiei acestui domeniu reprezintă o mișcare naturală, care nu exclude posibilitatea emiterii unei legislații specifice. Profesorul Jean Carbonnier afirma, în lucrările sale, faptul că legislația caracteristică dreptului familiei corespunde unei imagini de ansamblu, asupra căreia legiuitorul și-a format propria idee, despre familia ideală. Ca atare, demersul legiuitorului ne oferă dreptul de a discuta despre o politică legislativă a familiei¹. În mod paradoxal, legiuitorul familiei se va confrunta cu funcția generală a dreptului, adică va trebui să prescrie un model, să instituiască o anumită conduită și să se conformeze situațiilor distincte. Totodată, acesta trebuie să se limiteze la confirmarea tuturor situațiilor și la transpunerea lor în norme, astfel încât să nu fie aduse atingeri drepturilor fundamentale ale persoanelor².

Din punct de vedere juridic sau sociologic, epoca actuală pe care o traversăm este subjugată incertitudinilor și repunerii în discuție a valorilor umane. Astfel, instituția căsătoriei ne este prezentată într-o perspectivă inovatoare, aceasta trebuind să tolereze concurența înverșunată, din partea noilor forme de conviețuire. În pofida tuturor acestor modificări, încă mai putem afirma faptul că, dintre toate actele juridice, încheiate cu scopul de a da naștere unor legături de familie, instituția căsătoriei este cea care va genera cele mai numeroase efecte pecuniare și personale între părți. Prin urmare, statutul de persoană căsătorită va conduce către nașterea unei întregi suite de obligații și drepturi personale sau pecuniare între soți, ori între părinți și copii, acestea fiind circumscrise conceptului de viață familială. De asemenea, în cadrul căsătoriei, raporturile afective dintre soți vor prevala, de cele mai multe ori, în fața individualismului, sau a intereselor egoiste ale acestora. Dacă, înainte de încheierea căsătoriei, suntem obișnuiți doar să solicităm ceea ce ni se cuvine, ulterior dobândirii statutului de soț sau de soție, trebuie să învățăm și ce înseamnă a oferi. Mai mult decât atât, în raporturile juridice dintre o persoană căsătorită și un terț, riscăm să regăsim mai multe necunoscute deoarece, soțul nu poate fi asimilat unui cocontractant obișnuit. Cheia pentru a descifra ecuațiile de natură patrimonială este reprezentată de identificarea regimului matrimonial, ales de către soți, acesta conținând veritabile reguli, în vederea organizării resurselor și a cheltuielilor. Astfel, căsătoria

¹ Jean Carbonnier, *Flexible droit, Textes pour une sociologie du droit sans rigueur*, Librairie Générale du Droit et Jurisprudence, Paris, 1976, p. 170.

² Emese Florian, *Dreptul familiei. Căsătoria. Regimuri matrimoniale. Filiația*, Editura C.H. Beck, București, 2018, p. 2.

sau uniunea conjugală a persoanelor va conține, pe lângă evantaiul de drepturi și obligații personale, și o latură pecuniară, aceasta fiind universală, eternă și privilegiată. De-a lungul istoriei, numeroase personalități ale literaturii, artei sau ale științei au mizat pe această bipolaritate a relațiilor maritale, în mod special pe latura pecuniară³.

În actualitate, instituția căsătoriei, alături de cea a filiației se bucură de o nouă fizionomie motiv pentru care, vom considera că noile norme juridice constituie o provocare pentru specialiști, dar și pentru destinatarii ei, în calitate de cetățenii obișnuiți ai țării. În cazul României, în primul rând, nu mai discutăm despre un cod special, dedicat familiei, ci normele au revenit la matcă, adică în *Codul civil român* actual, legiuitorul promovând astăzi o concepție „monistă”⁴, asupra raporturilor de familie. Normele juridice care tratează instituția familiei, spre deosebire de celelalte ramuri aferente dreptului civil, au în vedere organizarea unei instituții cu rol de strajă, asupra stării de bine a persoanelor. Scopul legiuitorului este reprezentat de asigurarea echilibrului dintre solidaritatea specifică familiei și independența fiecăruia. Un exemplu veritabil, în acest sens, este evidențiat de emanciparea femeii, care în trecut se afla sub tutela „necruțătoare” a bărbatului. În privința dreptului francez, constatăm faptul că, de-a lungul ultimilor ani, legiuitorul francez a modificat considerabil dreptul aplicabil cuplurilor și copiilor. Analizând normele franceze actuale, considerăm că acesta s-a lăsat pradă satisfacerii unor nevoi *ad-hoc* și a pierdut din vedere sensul și funcțiile familiei. Fiind puternic atașate pluralismului, autoritățile normative franceze oferă în prezent trei modalități de conviețuire: concubinajul, pactul civil de solidaritate și căsătoria. Ca atare, nu se mai pune problema pentru legiuitorul francez, de a impune un model unic, adică de a îndeplini funcția dreptului. Acesta a încetat de mult să mai considere că nu există mântuire, în afara căsătoriei. În materia relațiilor dintre părinți și copii, egalitatea va avea o influență covârșitoare. În dreptul francez, principiul egalității se va manifesta sub două forme: eliminarea distincției dintre copiii și prerogativele identice ale soților.

³ În cazul literaturii, consider romanul intitulat *Contractul de căsătorie* al lui Honoré de Balzac, un exemplu elocvent al modului în care instituția căsătoriei a reușit să inspire personalitățile lumii. În această lucrare, intriga este reprezentată de clauzele contractului de căsătorie, încheiat între Paul de Manerville și logodnica sa Nathalie Evangélista. Tânărul dorește să-și conserve patrimoniul, în timp ce femeia, alături de mama sa, urmăresc acapararea averii. De altfel, prin intermediul unei epistole, Balzac i se adresează surorii sale, folosind următoarea replică: „Ce qui je voulais faire a été glorieusement accompli. J'ai représenté tout un avenir de deux époux par la scène seule du contrat de mariage”. Detalii cu privire la această scrisoare, regăsim în Rémi Cabrillac, *Droit civil. Les régimes matrimoniaux*, 6e édition, Editura Montchrestien, Paris, 2007, p. 1.

⁴ Mircea Florian, *Recesivitatea ca structură a lumii*, vol. I, Editura Eminescu, București, 1983, p. 52. În opinia acestuia, monismul reprezintă „un focar de sofisme al căror izvor stă în convingerea că lumea este un fel de *Individ infinit* care rămâne același, imuabil, în mijlocul transformărilor”.

Similar dreptului francez, în Germania au existat modificări ale legislației care, pentru o perioadă de timp, s-au manifestat diferit, în funcție de poziția geografică. În ceea ce privește căsătoria, aceasta a fost descrisă de către teoreticieni, pentru mult timp, într-o manieră negativă. Discursurile negative au culminat cu o nouă definiție a instituției, care presupunea următoarele considerente: „familia se află acolo unde locuiesc copiii”⁵. În ultima decadă, în doctrina juridică germană, termenul familie a fost înlocuit cu *Lebensformen*. Această modificare s-a produs la recomandarea mai veche a sociologilor britanici, care susțineau înlocuirea sintagmei „familie” cu „practici familiale”⁶. Tranziția către *Lebensformen* ilustrează mentalitatea poporului german și, bineînțeles, posibilitatea de a revizui unele decizii mai vechi ale instanțelor. În acest nou context, căsătoria a devenit una dintre *Lebensformen*, alături de relațiile persoanelor cu același sex, sau de concubinaj.

În sistemul juridic englez, momentul culminant al evoluțiilor din dreptul familiei este reprezentat de către adoptarea legii intitulată *Children Act*, din anul 1991. Grație acestei legi, interesul superior al copilului a devenit un criteriu esențial, în toate deciziile instanțelor. Spre deosebire de legiuitorul român sau francez, care preferă să utilizeze noțiunea de autoritate părintească, în dreptul englez este considerată potrivită folosirea sintagmei de responsabilitate părintească. În general, legiuitorul englez susține încheierea acordurilor între părinți, cu condiția ca acestea să respecte interesul superior al copilului. Cu toate acestea, spre deosebire de legiuitorul francez, german, sau român, cel englez distinge între copiii născuți în cadrul căsătoriei și copiii născuți în afara ei. Inegalitatea pe care o prevede legiuitorul englez, va produce efecte în funcție de statutul tatălui. Prin urmare, dacă nașterea are loc în afara căsătoriei, responsabilitatea părintească nu poate fi atribuită automat tatălui natural, ci aceasta va fi stabilită în sarcina exclusivă a mamei. Cu alte cuvinte, stabilirea juridică a legăturii de filiație paternă, în afara căsătoriei, nu va implica, în mod automat, atribuirea comună a responsabilității părintești. Deși teoreticienii și practicienii au solicitat, îndelung, modificarea legislației engleze, până în prezent nu a fost adoptată nici o reformă.

Analizând sintezele legislative ale statelor în cauză, constatăm că remodelarea, din punct de vedere juridic, a legăturilor conjugale și filiale reprezintă un efect al contopirii principiului egalității, cu cel care presupune libertatea de voință, dar și cu principiul solidarității. Acestea

⁵ Ilona Ostner, „Cohabitation in Germany - Rules, Reality and Public Discourses”, în *International Journal of Law, Policy and the Family*, nr. 15, 2001, pp. 88–101.

⁶ Lewis H. Morgan, *Systems of Consanguinity and Affinity*, Editura Smithsonian Institution, Washington D.C., 1871.

se vor aplica, în egală măsură, atât în cadrul relațiilor juridice dintre soți, cât și în situația unor raporturi juridice filiale.

Întrucât tematica pe care ne-am propus să o abordăm nu poate fi cuprinsă într-o singură disciplină, ci aceasta se află la răspântia mai multor științe socio-umane, în prezenta teză ne vom axa, pentru început, pe analiza istoriografică, absolut necesară științelor juridice. În plan secundar, vom analiza tematica din punct de vedere sociologic, antropologic, psihologic și, bineînțeles, teologic. Toate aceste aspecte vor facilita examinarea mutațiilor culturale, intervenite în ultima perioadă de timp, care au marcat răsunător universul relațiilor maritale și filiale. Am decis să analizăm efectele juridice ale căsătoriei, începând cu primele semne ale civilizației și continuând până în actualitate, întrucât instituția familiei, așa cum ne este prezentată astăzi, nu a presupus dintotdeauna aceleași raporturi juridice.

Cercetarea de față vizează o structură unică, astfel încât să poată fi expusă întreaga arie a premiselor indispensabile analizei comparate, care vizează relațiile maritale și filiale. În acest sens, pentru fiecare perspectivă și perioadă istorică, există câte o secțiune distinctă. Teza cuprinde patru capitole divizate în secțiuni, toate fiind precedate de prolegomene generoase. Pentru început, vor fi regăsite în interiorul lucrării definițiile esențiale ale instituțiilor vizate, cu scopul de a ilustra sensul contextual sau strict al unor sintagme, precum căsătorie, filiație ori familie. Ulterior, ne vom îndrepta atenția către prospecțiunea diacronică, analizând preocuparea diverșilor specialiști, pentru instituția căsătoriei și a efectelor pe care aceasta le produce. Vom iniția analiza de față cu cercetările specialiștilor, asupra vieții de familie în preistorie, identificând impactul pe care descoperirile arheologice l-au avut asupra relațiilor maritale și filiale. Mai apoi, vom poposi în perioada antică și vom expune, în mod sistematic, modalitatea în care autori iluștri, precum Platon, Aristotel și alți filosofi ai Greciei antice prezintă, în operele lor, legăturile de familie. Bineînțeles, pentru că dreptul roman reprezintă izvorul nesecat de norme juridice, pentru sistemul de drept continental-european, vom expune aici modalitatea în care juriștii romani organizau relațiile maritale și filiale. Avansând cu prospecțiunea diacronică, vom identifica principalele momente cheie, care au contribuit la modificarea relațiilor maritale și filiale, din perioada medievală și modernă. Ne vom referi aici la influența creștinismului asupra căsătoriei și a rudeniei, la cutumele regionale aplicabile, la efectele industrializării, dar și la importanța *Codului civil napoleonian*.

Următoarele capitole ale tezei sunt dedicate legăturilor maritale și filiale, în dreptul privat comparat, din contemporaneitate. Aici vom utiliza metoda comparației, cu scopul de a analiza patru sisteme juridice diferite. Ca atare, vor face obiectul cercetării noastre, sistemul juridic român, cel francez, cel german și, nu în ultimul rând, sistemul juridic englez. În cadrul acestor

capitole, vor fi fost expuse, în mod succesiv, considerații generale cu privire la familie și la căsătorie. Aici, vom scoate în evidență punctele forte, dar și neajunsurile cuprinse în legislațiile statelor vizate. Totodată, vom analiza normele criticabile existente, considerând că acestea fac parte dintr-un „risc operațional legislativ”⁷. Așa cum afirma și Pierre Legrand, „comparatistul acționează în calitate de interpret, care încearcă să facă inteligibile, în înlănțuirea lor cu propriul său univers juridic, un alt drept și un alt mod de a trăi în drept, pe care le-a observat la altul”⁸.

În primul dintre capitolele destinate cercetării juridice, vom extrapola tematica impusă, în sensul că vom prezenta aici principiile generale ale dreptului familiei, dar și regimul primar al căsătoriei. Ulterior, în cadrul unui capitol distinct, vom analiza efectele de ordin pecuniar și personal, pe care le produce încheierea unei căsătorii civile, pe teritoriul celor patru state vizate. Vom avea în vedere datoriile și drepturile reciproce ale soților, dar și păstrarea individualității, în ciuda existenței unei comunități de viață. În ultimul capitol, am adus în atenție evoluția și reglementarea raporturilor juridice dintre părinți și copii, prin ilustrarea principalelor norme din domeniu, dar și prin explicarea tipurilor de filiație și a efectelor generate de către acestea. Deopotrivă, am discutat aici despre drepturile și obligațiile pe care părinții le au față de copiii lor, începând cu dreptul a a avea un copil și finalizând cu obligația alimentară.

Abordarea teoretică a tematicii propuse se va contopi cu perspectiva pragmatică, astfel încât să respectăm replica marelui profesor de drept Jean Carbonnier, care afirmă faptul că, în general, oamenii se comportă ca și cum dreptul familiei nu ar exista. Ca atare, autorul susține că relațiile de familie se subscriu non-dreptului, iar apariția normelor juridice, care vizează legăturile dintre membrii ei, reprezintă un simplu accident⁹. Pentru ca soluțiile expuse de către legiuitorul european să fie percepute fidel de către populație, va fi necesară o răspândire corespunzătoare a acestora. În cercetarea de față, nu ne vom limita la explicarea conceptelor de bază, ci vom evidenția avantajele și dezavantajele fiecărei instituții, astfel încât publicul să fie informat, înainte de a-și manifesta opțiunea. De altfel, acesta reprezintă unul dintre obiectivele pe care ni le-am propus, încă de la începutul cercetării. Pentru ca efortul depus să fie încununat de succes, vom utiliza frecvent exemple extrase din jurisprudența europeană, mai cu seamă din sistemele de drept avute în vedere.

Dar, orice demers științific de succes presupune și metode inedite. Prin urmare, deși această lucrare se dorește a fi încadrată în rândul celor de specialitate juridică, am ales utilizarea unor metode, mai puțin folosite de către juriștii români. În primul rând am ales să utilizez

⁷ Marieta Avram, Cristina Nicolescu, *Regimuri matrimoniale*, Editura Hamangiu, București, 2010, p. VII.

⁸ Pierre Legrand, *Dreptul comparat*, trad. Raluca Bercea, Editura Lumina Lex, București, 2001, p. 17.

⁹ Jean Carbonnier, *op. cit.*, p. 28.

metoda istorică deoarece, în general, prezentarea unei instituții juridice trebuie să fie precedată de o radiografie istoriografică a temei. Această radiografie are ca scop evidențierea antecedentelor și examinarea evoluțiilor care au contribuit, în mod succesiv, la imaginea actuală a instituției vizate. Următoarea metodă utilizată este cea comparativă, fără de care nu aș fi reușit să realizez o analiză complexă a temei. Ca atare, scopul de a oferi informații, chiar minimale, în vederea înțelegerii raporturilor maritale și filiale, nu ar fi fost atins, dacă aș fi utilizat o viziune fragmentară, mărginită de soluțiile cuprinse în dreptul autohton. Dimpotrivă, am considerat necesară ilustrarea unor reglementări, care au reprezentat o matrice legislativă pentru legiuitorul român. Acest demers a presupus descoperirea și studierea temeinică a normelor străine, alături de doctrina și de jurisprudența aferentă, iar rezultatele s-au concretizat într-o expunere sintetică, integrată în viziunea de ansamblu asupra relațiilor maritale și filiale. În fine, o altă metodă pe care am considerat-o utilă, în cercetarea de față, se referă la studierea și la aplicarea raționamentelor logice. Practic, fără introducerea acestora, lucrarea de față și-ar fi pierdut din caracterul științific. Astfel, pentru a lămurii sensul unor norme juridice absconse, vom recurge la interpretarea logică a acestora, utilizând legile logicii formale, dar și diverse tipuri de raționamente, fie ele deductive sau inductive.

PREZENTAREA SUCCINTĂ A CAPITOLELOR TEZEI DE DOCTORAT

Prolegomene

După cum era firesc, cercetarea de față a fost precedată de prolegomene, cu scopul de a analiza tematica impusă, din punct de vedere interdisciplinar. Astfel, am introdus aici câteva noțiuni preliminare, cu privire la familie și la conceptul de rudenie. Grație analizei interdisciplinare, am observat faptul că, ne este aproape imposibil să identificăm ori să conceptualizăm reperele funcționale ale familiei deoarece, asupra conținutului definiției, vom regăsi amprenta lăsată de specificul fiecărei științe și prin urmare, vom întâlni accepțiuni diverse ale aceleiași noțiuni. Coroborând definiția familiei cu cea a rudeniei observăm faptul că, accentul cade mai mult pe specificul activităților, pe coabitare ori pe schimbarea de structură, din interiorul grupului familial, decât pe înrudire, instituția familiei căpătând astfel o dublă ipostază.

În următoarea diviziune a prolegomenelor am tratat raporturile maritale și de filiație, prin intermediul miturilor și a simbolurilor legate de familie, în civilizația greco-romană. Am inițiat analiza mitologică, referitoare la familie, cu cele mai emblematice figuri a legendelor, precum

Gaia, Jupiter, Eros, Metis, Junona și alte asemenea zeități. În acest fel, am conchis că legendele nu sunt niște simple povestiri, ci conțin o comoară, în care se află anumite reprezentări cosmologice, forme lingvistice, gânduri și percepte morale. În ceea ce ne privește, conexiunea cu dreptul familiei este una evidentă deoarece, studiind figurile emblematice ale mitologiei, dar și faptele acestora, putem descoperi noi interpretări cu privire la căsătorie, la filiație, la adopție sau la autoritatea părintească.

Tot în cadrul prolegomenelor, am abordat diverse teorii științifice, referitoare la evoluția și la rolul familiei. Ne referim aici la teoria evoluției umane, la implicațiile etnologiei în studiul preliminar al familiei, dar și la perspectiva sociologică asupra raporturilor maritale și de filiație. Nu în ultimul rând, am considerat necesară și includerea unei secțiuni dedicată studiilor psihologice relevante, referitoare la familie.

În penultima secțiune a prolegomenelor am discutat despre forme ale familiei și despre rolul esențial al acestora. Deși, atunci când pronunțăm cuvântul familie, avem în minte imaginea tipică a doi părinți, alături de copiii lor se pare că, această formă nu descrie multitudinea de constelații familiale, existente în societatea actuală. Referitor la acest aspect, în doctrina franceză s-a utilizat sintagma *la famille introuvable*¹⁰, adică familia de negăsit pentru că, formele de viață familială s-au diversificat, aspect care ne determină să nu mai știm foarte bine ce acoperă acest concept. În cadrul acestei secțiuni am analizat familia patriarhală, caracteristică dreptului roman, dar și familia nucleară, caracterizată prin rolul accentuat al soțului și care, în ultimele decade, a intrat într-un proces de declin, din pricina prezenței tot mai evidente a femeilor pe piața muncii. Toate aceste modificări au condus către tensiuni în sânul familiei care, coroborate cu noutățile legislative, au făcut posibilă trecerea către o nouă etapă reprezentată de familia monoparentală. Un alt tip de familie este cel al soților fără descendenți, model pe care tinerii de astăzi îl adoptă din ce în ce mai des și care se datorează modificării listei de priorități. Potrivit concepției tinerilor, axul central al vieții de familie nu mai este reprezentat de copil, ci centrul de greutate se mută pe relația soț-soție. Legiuitorul european a luat act de această dorință a persoanelor și a pus la dispoziția lor posibilitatea de a avea copii pe care și-i doresc, prin legalizarea metodelor de contracepție, de a elimina copiii nedorți, prin legalizarea avortului și de a-i abandona, odată ce au fost născuți.

În ultima secțiune a prolegomenelor am analizat trăsăturile comune ale vieții de familie. În acest sens, am observat faptul că, familia reprezintă un fenomen polimorf. Dacă această

¹⁰ Denis Lensel, Jacques Lafond, *La famille a venir. Une réalité menacée mais nécessaire*, Editura Economica, Paris, 2000, p. 60.

instituție întâmpină dificultăți în procesul de definire, se datorează faptului că, ea acoperă realități extrem de diverse. Pentru că fiecare disciplină prezintă o viziune parțială cu privire la familie, a fost nevoie de intervenția interdisciplinarității, astfel încât informațiile să poată fi colectate împreună, cu scopul de a elucidă instituția familiei. Amintim aici fabula prezentată de doamna profesor Raluca Bercea, cu privire la cei șase orbi, care au fost rugați să atingă un elefant și să descrie ceea ce simt. Pentru că părerile erau subiective, aceștia nu au reușit să identifice rezultatul final¹¹. Primul element comun este reprezentat de familia nucleară ori elementară, care s-a aflat mereu în atenția societății, fiind tratată precum un grup rezidențial. Următoarea trăsătură comună a vieții de familie este monogamia care, în ciuda unor diferențe legislative, se bucură de o prezență majoritară în practică, existând astfel o unitate de reproducție relativ restrânsă. Apoi, atunci când vorbim despre grupuri de descendență, cum sunt cele patrilineare din dreptul roman, nu înseamnă că nu recunoaștem legăturile consangvine cu ambii părinți sau cu părintele a cărei filiație nu este recunoscută. În acest sens, ne putem aminti despre importanța fratelui mamei, în societățile patrilineare, fără să facem trimitere la vreo organizare matrilineară anterioară. Cu privire la legăturile existente între părinți și copii, observăm că, în general nici una dintre societăți nu le tratează pe acestea ca fiind total lipsite de semnificație juridică ori sentimentală, deși, după cum am observat, în anumite contexte acest lucru s-a petrecut.

Capitolul I. Analiza diacronică a raporturilor maritale și filiale

Primul capitol al tezei a fost dedicat prospecțiunii diacronice. În cadrul primei secțiuni, am analizat viața de familie în preistorie, deoarece această perioadă prezintă o serie de particularități față de alte epoci, cuprinse în istoria universală, având un caracter interdisciplinar și, prin urmare, strânse legături cu antropologia, cu entologia sau cu sociologia. Conform unei concepții generale, omul preistoric a fost dominat de mediul înconjurător. În sprijinul acestei afirmații rezidă argumentul conform căruia, specia umană a reușit să evolueze, prin supunerea naturii. Astfel, prin descoperirea diverselor materiale, prin perfecționarea uneltelor, dar și prin domesticirea animalelor, omul a reușit să capete o libertate mai mare de mișcare și să-și dezvolte inteligența. Totuși, din pricina absenței sau a rarității izvoarelor scrise, nu am reușit să reconstruim o istorie autentică a familiei preistorice, ci ne-am sprijinit pe studiile efectuate în alte domenii. Unul dintre aceste domenii este arheologia care, prin intermediul săpăturilor efectuate de-a lungul vremii, a stabilit anumite repere, cu privire la tipurile de așezări umane,

¹¹ Raluca Bercea, Alexandra Mercescu, *O scurtă introducere în drept*, Editura Humanitas, București, 2019, p. 62.

la riturile practicate de oameni, la uneltele folosite de aceștia pentru a supraviețui, dar și la structura necropolelor. Având ca reper studiile arheologice efectuate de-a lungul timpului, am observat faptul că, pe măsură ce înaintăm în timp, rolul bărbatului crește, aspect redat prin intermediul reprezentărilor plastice și nu numai. Astfel, deși inițial predominau statuetele feminine ce simbolizau fertilitatea, odată cu dominația familiei patriarhale, acestea devin mai rar întâlnite, impunându-se între timp cele masculine. Vorbim, astfel, despre o restructurare socială, aspect care reiese și din analiza uneltelor descoperite, dar și din cea a mormintelor.

Secțiunea a II-a este dedicată legăturii dintre soți și relațiilor dintre părinți și copii în Antichitate. Primele, dar și cele mai importante scrieri cu privire la familie, implicit la relațiile maritale și de filiație sunt cele de inspirație divină, printre ele numărându-se *Cele șapte porunci ale lui Noe*, *Codul lui Hammurabi*, *Decalogul* sau *Legile lui Manu*. Aici am evidențiat faptul că, norma juridică are o legătură evidentă cu legea morală, deși există diferențe notabile între cele două. De exemplu, atunci când se dorește salvarea demnității legii, prin metoda pedepsirii celui care o nesocotește, norma juridică folosește puterea represivă, exercitată în numele obiectivelor sale. Această impunere, prin intermediul forței constrângerii, poate avea loc în orice moment însă, dacă nu este animată de un sentiment moral, datoria juridică rămâne imperfectă. Potrivit legilor analizate, omul va dobândi împlinirea deplină, odată cu întemeierea familiei. Totodată, în cadrul aceleiași secțiuni, am păstrat ordinea cronologică impusă și am studiat relațiile maritale și filiale, prezente în cele mai importante opere ale Antichității. Astfel, am analizat scrierile lui Platon, ale lui Aristotel sau ale altor filosofi, cu privire la familie și rudenie. De exemplu, Platon consideră că, pentru a fi ideală, o comunitate trebuie să se ghideze după anumite repere. Unul dintre aceste repere este reprezentat de creșterea copiilor în comun, încă de la momentul nașterii¹². Filosoful spune că, în acest fel, oamenii vor alcătui o familie mare, părinții fiind reprezentați de întreaga generație vârstnică¹³. Rezultatul va consta în abolirea egoismului familial și în promovarea devotamentului, față de binele acelei comunități¹⁴. În opinia lui Aristotel, familia reprezintă o asociere de persoane, stabilită prin intermediul naturii, având drept scop procurarea necesităților zilnice¹⁵. De asemenea, din tragedia lui Euripide desprindem faptul că, femeia din Grecia antică era suspusă bărbatului, pe

¹² Platon, *Republica*, vol. I, Cartea a V-a, trad. Vasile Bichigean, Tipografia profesională Dim. C. Ionescu, București, 1923, cap. IX, (...), p. 221: „Spune-ne părerea ta despre modul, cum se va stabili comunitatea de femei și copii între păzitorii statului și despre modul cum vor fi crescuți copiii în timpul care desparte nașterea de educația propriu-zisă”.

¹³ *Ibidem*, p. 32: „Statul va fi cu adevărat unul, deoarece fiecare om din el va numi al meu exact ceea ce oricare alt cetățean va numi al meu”.

¹⁴ Andrew Louth, *Originile tradiției mistice creștine. De la Platon la Dionisie Areopagitul*, trad. Elisabeta Voichița Sita, Editura Deisis 2002, p. 34.

¹⁵ Vasile Muscă, Alexander Baumgarten, *op. cit.*, p. 38.

care trebuie să-l respecte și să-l urmeze pretutindeni. Rolul principal al femeii era reprezentat de nașterea, creșterea și de educarea copiilor. Analizând concepțiile marilor filosofi, asupra familiei, am descoperit faptul că, aceștia considerau feminitatea educată și liber dezvoltată precum fundamentul relațiilor maritale și filiale.

Pentru că dreptul roman reprezintă o sursă infinită de inspirație juridică, am ales să cercetez și modalitatea în care erau organizate relațiile maritale și filiale, în normele romane. Am descoperit, astfel, cele mai frumoase definiții ale familiei, la Modestin și Justinian. Analizând cele două definiții, am constatat faptul că, romanii înțelegeau prin căsătorie o uniune, nu un contract, așa cum tind astăzi să interpreteze juriștii. Totuși, nu trebuie să înțelegem prin asta că regulile privitoare la contract nu se aplicau și căsătoriei, căci am greși. Desfășurându-se pe durata mai multor secole, dreptul roman ne oferă cea mai bogată literatură de ordin juridic, cu privire la relațiile dintre soți sau dintre părinți și copii. De asemenea, prin intermediul acestui sistem de drept, putem întreprinde o cercetare minuțioasă, care să redea imaginea formării, a înfloriri, dar și a decăderii instituției familiei. Dacă am fi ales tratarea relațiilor maritale și filiale, doar prin prisma examinării legiuirilor mai vechi, cum este cazul textelor asiro-babiloniene sau a celor biblice, cu siguranță nu am fi obținut același rezultat. Acest lucru se datorează, în principiu, complexității dar și diversității de chestiuni juridice cu privire la familie, dezbătute de juriștii romani, grație spiritului practic al acestora. Studiarea normelor romane ne-a oferit ocazia de a ne reaminti sursa vivace a dreptului continental-european.

Mergând pe firul istoric, am inclus în cadrul aceluiași prim capitol și o secțiune dedicată familiei, din perioada Evului Mediu. Dacă grecii erau de neegalat în discursuri, iar romanii de neîntrecut în privința organizării teritoriale, elita specifică Evului Mediu devine model pentru tot ceea ce înseamnă chintesența iubirii. Până în acea perioadă, nici o civilizație nu a izbutit să pătrundă, atât de profund, în tainele inimii îndrăgostite. În acest sens, Evul Mediu reprezintă o perioadă în care dezordinea condițiilor de existență, alături de cruzimea războaielor se împletesc cu o intensă aspirație la fericire. În Europa medievală, instituția căsătoriei reprezintă calea prin intermediul căreia uniunile devin legitime. Fiind o ceremonie publică, însoțită de anumite ritualuri și de formule sacre, această instituție se plasează la granița dintre material și spiritual. Prin urmare, codificările specifice acestei instituții sunt deopotrivă profane și religioase. Referitor la relațiile dintre soți, istoricii au constatat faptul că, în Evul Mediu s-au perpetuat acele strategii matrimoniale, despre care se considera că reprezintă „unirea a două

familiei și apoi unirea a două persoane”¹⁶. Am conchis astfel că, rudenția se desfășura în jurul unui patrimoniu, indiferent de reprezentarea materială a acestuia. Fie că am discutat despre strategiile matrimoniale, sau despre regulile succesoriale, am observat faptul că, rolul patrimoniului era acela de a controla relațiile de rudenie preexistente, sau de a le favoriza pe cele noi.

Ultima secțiune a capitolului este rezervată perioadei moderne. Aici am demonstrat faptul că, instaurarea noilor prerogative ale persoanelor au condus către privatizarea contractului de căsătorie, mai exact către debutul „crizei familiale”. În cadrul acestei secțiuni, am analizat modificările suferite de instituția familiei, imediat după instaurarea Reformei, dar și felul în care Napoleon a reconsiderat relațiile maritale și filiale. Astfel, după apariția protestantismului, s-a declanșat un proces de secularizare, motiv pentru care a fost posibilă alegerea viitorului partener. Această practică a produs efecte negative în mediul rural deoarece, alegerea liberă a partenerului avea să afecteze transmiterea proprietății. Totuși, cele mai importante modificări, din perioada modernă, aveau să se datoreze revoluției industriale. Ca atare, distribuirea sarcinilor din cadrul familiei s-a modificat, la fel și raportul de putere. Am insistat în cuprinsul acestei secțiuni, dedicată perioadei moderne, asupra faptului că, deși sociologii sau istoricii utilizează dihotomia de tip modern-tradițional, atunci când se referă la familie, această sintagmă nu reprezintă un punct de reper concret, ci un simplu instrument analitic.

Capitolul al II-lea. Reglementarea specifică relațiilor maritale din dreptul român, francez, german și englez

Cel de-al doilea capitol al tezei a fost dedicat analizei legislative, cu privire la relațiile filiale și maritale. Prima secțiune conține detalii referitoare la noțiunea de familie, potrivit reglementărilor din Franța, din România, din Germania și din Anglia. Am inițiat analiza tematicii impuse cu noțiunea de „viață de familie”. Jurisprudența europeană, care are în vedere această noțiune, așa cum este ea reglementată de art. 8 din *Convenția Europeană a Drepturilor Omului*, evidențiază sarcina statelor de a asigura respectarea unei astfel de vieți, fără discriminare. Observăm astfel că, protecția asigurată de Convenție nu presupune existența elementului legal și nici măcar al celui biologic, ci mai degrabă existența unui element liant de natură socială.

¹⁶ Jean Verdon, *Dragostea în Evul mediu*, trad. de Dana-Ligia Ilin, Editura Humanitas, București, 2009, p. 202.

Pentru a pune în evidență felul în care este privită familia de către legiuitor, înainte de toate, a fost necesară o trecere în revistă a principalelor acte normative europene, care tratează relațiile din interiorul unei familii. În zilele noastre, în general vorbind, reglementarea relațiilor maritale și filiale este din ce în ce mai consistentă deoarece, legiuitorul nu impune persoanelor un anumit statut, ci le lasă libertatea de a alege prin intermediul convenției, potrivit formulei „carbonniste” *á chacun sa famille, á chacun son droit*¹⁷. Într-adevăr, motivul pentru care Carbonnier afirmă aceste lucruri este dat de faptul că, Franța reprezintă o țară divizată de religii și cuprinde diverse culturi, ideologii și tradiții. În contextul actual al migrațiilor, se poate spune același lucru și despre Germania sau Anglia. Prin urmare, nu le poate fi impus persoanelor un model standard de conviețuire.

Dat fiind faptul că, în sistemele juridice analizate, legiuitorul a evitat elaborarea unei definiții universale a instituției familiei rezultă faptul că, de cele mai multe ori, juriștii dar și persoanele interesate, au fost nevoite să apeleze la contribuțiile aduse de către sociologi, în acest domeniu. Pentru că vorbim despre două domenii diferite rezultă că, ulterior consultării părerilor sociologilor referitoare la familie, vom regăsi două sensuri ale acestei noțiuni și anume sensul juridic și sensul sociologic. Potrivit cercetărilor în domeniu, cele două sensuri nu se suprapun deoarece, putem vorbi despre relații de familie, în lipsa reglementării acestora de către legiuitor. Un exemplu în acest sens este concubinajul care, în actualitate, nu este reglementat de către legiuitorul român. Această comparație existentă, între sensul juridic și sensul sociologic al termenului „familie”, ne poate conduce și către reciproca situației deja analizate, adică de a exista reglementare pentru anumite raporturi de familie, deși acestea nu fac obiectul cercetărilor sociologice. Cel mai bun exemplu, în acest sens, este reprezentat de către obligația de întreținere, existentă între foștii soți cu toate că, instituția căsătoriei nu mai subzistă. În concluzie, termenul „familie” este caracterizat de o bogată polisemie, iar cele două sensuri, social și juridic, demonstrează cu desăvârșire faptul că, în practică, pot apărea situații inedite, care să reclame aplicarea unor principii generale, în materia dreptului familiei.

În cuprinsul aceluiași capitol am analizat și principiile generale aferente dreptului civil al familiei, debutând cu explicarea noțiunii de „drept civil al familiei”. Din categoria principiilor generale existente în dreptul civil, în această secțiune, am făcut trimitere la principiul care proclamă egalitatea soților. Potrivit doctrinei juridice, acesta reprezintă o modelare a egalității bărbatului cu femeia, fiind specific instituției căsătoriei. Am continuat analiza principalelor traiectorii ale dreptului civil al familiei, cu un alt principiu foarte

¹⁷ Jean Carbonnier, *Essais sur les lois*, Editura Defrénois, Paris, 1979, p. 167.

cunoscut, atât în jurisprudență cât și în doctrina juridică, intitulat egalitatea copiilor în drepturi. Potrivit regulii generale, copiii sunt egali între ei, indiferent că provin dintr-o căsătorie, dintr-un pact civil înregistrat, dintr-o uniune *de facto*, sau din adopție. Această regulă are ca fundament juridic principiul egalității în drepturi a persoanelor, cuprins în constituțiile statelor, motiv pentru care, se aseamănă foarte mult cu egalitatea soților. Un alt principiu analizat a fost cel al interesului superior al copilului. Dată fiind importanța respectării unui astfel de principiu, observăm faptul că, acesta a fost inclus, atât în prevederi cu caracter național, cât și în cele cu caracter internațional. În continuare, am adus în discuție principiul monogamiei, cel referitor la consimțământul liber al persoanelor, cel care vizează ocrotirea familiei și a căsătoriei, dar și principiul solidarității familiale.

Secțiunea a II-a, aferentă acestui capitol, a fost dedicată regimului juridic general al căsătoriei. Universalitatea căsătoriei, precum cea a familiei, atestă caracterul natural al acesteia și, în același timp, ne permite cercetarea anumitor caracteristici comune și invariabile, cel puțin în cadrul sistemelor comunitare. Instituția căsătoriei, așa cum o regăsim astăzi, reprezintă rezultatul unor modificări multiple și frecvente, din pricina concepțiilor diferite ale legiuitorilor. Inspirându-mă din celebra replică *a chacun sa famille, à chacun son droit*, am decis formularea unei secțiuni dedicată căsătoriei *à la carte*, discutând aici despre diversitatea căsătoriilor, dar și despre efectele juridice pe care acestea le pot produce. Am continuat discuția dedicată căsătoriei, cu respectarea libertății matrimoniale a persoanelor. Prima componentă a principiului libertății matrimoniale este reprezentată de dreptul persoanei de a se căsători. Acest drept, la fel ca și cel de a întemeia o familie, este de ordine publică, motiv pentru care este exclusă intervenția vreunei autorități administrative sau judiciare, cu excepția situației când se aduce atingere interesului public superior. A doua componentă a principiului libertății matrimoniale este reprezentat de dreptul pe care o persoană îl are, în vederea alegerii libere a viitorului soț. În fine, aceeași libertate se referă și la negația exercitării acțiunii. Prin urmare, principiul libertății matrimoniale poate face trimitere și la dreptul unei persoane de a nu se căsători și de a nu întemeia o familie. Pentru că era firesc, am decis includerea, în cadrul acestei secțiuni și a principalelor norme europene, privitoare la instituția logodnei. Am remarcat, astfel, tendința actuală de a reconsidera instituția logodnei și de a o plasa în rândul contractelor, aceasta fiind capabilă de a genera efecte juridice. Nu în ultimul rând, am discutat aici și despre formalitățile premergătoare, concomitente și ulterioare căsătoriei. Aceste formalități vor fi necesare pentru acoperirea tuturor lipsurilor, pentru oferirea de garanții, dar și pentru îndeplinirea condițiilor de fond și de formă ale căsătoriei.

Capitolul al III-lea. Efectele de ordin personal și pecuniar ale căsătoriei civile, în dreptul privat comparat

Prima secțiune, din cadrul acestui capitol, este dedicată statutului individual al soților. Aici am inclus toate modificările care se produc, în privința statutului personal, ulterior celebrării căsătoriei civile. Am discutat, astfel, despre modificarea numelui, a capacității sau a naționalității persoanei, despre atributele referitoare la integritatea acesteia, dar și despre cele care fac trimitere la comportamentul ei. Toate aceste modificări au fost mereu în atenția legiuitorului român sau străin, motiv pentru care am ales prezentarea lor, într-o manieră comparativă, care va aduce cu sine îmbunătățiri pe planul științific.

Cea de-a doua secțiune a fost dedicată legăturilor personale dintre soți, în dreptul privat comparat. Legăturile personale, la care ne-am referit, reprezintă o balama care leagă soții între ei. Grație acestei metafore, putem deduce că scopul acestora este de a menține soții atașați între ei și de a oferi funcționalitate principiului codeciziei. În toate cele patru sisteme de drept, pe care le-am analizat, am discutat despre concepte precum respect, fidelitate, coabitare sau sprijin moral. Alături de obligațiile exemplificate mai sus, relația dintre soți va fi caracterizată și de o viață în comun. Prin calificativul de ordin personal, legiuitorul transformă legăturile personale ale soților într-un mod de viață. Practic, fidelitatea, sprijinul reciproc și respectul reglează traiul comun dintre soți. În susținerea acestei afirmații spunem că, uniunea persoanelor se fundamentează pe o comunitate de viață, în timp ce unitatea gospodărească va fi posibilă grație fidelității și sprijinului material sau moral. Prin calificativul reciproc, legiuitorul român, german, englez sau francez dorește să arate că îndatoririle se atribuie, în mod egal, ambilor soți. Aceștia se vor angaja reciproc astfel încât, am putea spune că fiecare este, în același timp, creditor și debitor al unor obligații personale.

Ce presupune a trăi o viață în comun? Consider că o comunitate de viață nu face trimitere doar la obligația de coabitare, ci aceasta din urmă reprezintă doar un element constitutiv al traiului în comun. Ne referim aici la trei componente ale obligației de trai în comun: comunitate de acoperiș, comunitate de pat și comunitate de masă. În absența lor, căsătoria ar rămâne un simplu contract, încheiat între două persoane.

Datoria care vizează respectul reciproc dintre soți reprezintă o sintetizare a fidelității și a sprijinului moral sau material dintre soți. De altfel, putem spune că această sintagmă a fost folosită pentru a acoperi toate celelalte situații, care nu se încadrează în categoria datoriilor de fidelitate și de sprijin reciproc. Această obligație are în vedere atât persoana cât și personalitatea soților deoarece, aduce în discuție conceptul de viață privată.

Fidelitatea reprezintă, în mod sigur, datoria emblemă a instituției căsătoriei deoarece, legiuitorul o impune numai soților, nu și concubinilor sau persoanelor care au încheiat un parteneriat civil. Deși, această noțiune nu beneficiază de o definiție expresă în codurile civile europene, putem deduce, cu ajutorul doctrinei și a jurisprudenței, că este strâns legată de morală și de sfera intimă a vieții de cuplu. Pe scurt, putem considera această obligație precum corola tuturor îndatoririlor specifice vieții comune.

Pe lângă obligațiile personale de fidelitate și respect, legiuitorul prevede și datoria de sprijin moral. Prin urmare, soții au obligația de a se susține reciproc, astfel încât dificultățile vieții de cuplu să fie ameliorate. Ea se referă, în sens extins, la o obligație de cooperare în cadrul gospodăriei. Comună soților, chiar și celor care au ales regimul separației de bunuri, această datorie elementară de cooperare gospodărească nu trebuie confundată cu datoria specifică de colaborare, inerentă regimului comunitar.

Secțiunea a III-a din cadrul acestui capitol se numește „Instaurarea legăturilor patrimoniale dintre soți, în dreptul privat comparat”. Atunci când am analizat statutul individual al soților, am observat faptul că, înainte de căsătorie, fiecare beneficiază de o anumită stare patrimonială. Dar ce se va întâmpla cu patrimoniul persoanei, după ce aceasta dobândește statutul de soț/soție? Este firească existența unei mase comune de bunuri? Care vor fi obligațiile și drepturile soților, privitoare la bunurile dobândite după momentul căsătoriei? Cum vor acționa terții *vis-à-vis* de patrimoniul soților? Acestea sunt doar câteva dintre întrebările la care ne-am propus să răspundem, în prezenta secțiune. Prin urmare, am discutat despre principalele traiectorii, avute în vedere de către legiuitorii europeni, cu scopul instituirii normelor privitoare la regimurile matrimoniale.

Odată cu aprehensiunea spectaculoasă a autonomiei contractuale a soților și a dispariției prohibițiilor sau incompatibilităților contractului cu statutul conjugal, soții sunt, din ce în ce mai mult, tratați precum celibatarii. Fiecare soț deține o existență financiară autonomă, în raporturile cu celălalt, dar și față de terți. Cu toate acestea, majoritatea legiuitorilor europeni impun, în mod expres, două imperative de natură pecuniară persoanelor căsătorite. De pildă, fiecare soț este obligat, de către legiuitor, să contribuie la sarcinile vieții comune. De asemenea, soții au obligația de a-i veni în ajutor partenerului, în caz de nevoie. Deși aceste două sarcini seamănă, ele se diferențiază cu privire la conținut. Elementul liant dintre cele două sarcini pecuniare este reprezentat de obligativitatea indubitabilă.

În cadrul prezentei secțiuni am analizat și normele europene, care vizează regimul de drept comun, existent în toate cele patru state. Ca atare, alături de regimul imperativ, cel matrimonial guvernează legăturile pecuniare dintre soți, în sensul de a stabili drepturile și

obligațiile specifice, cu scopul de a concilia unitatea conjugală și autonomia specifică persoanelor. Intersectarea soților cu regimul matrimonial legal va avea loc, atunci când aceștia refuză sau nu știu că pot încheia o convenție matrimonială anterior căsătoriei. De asemenea, se va aplica regimul matrimonial legal, în situația în care convenția soților este nulă sau anulată. În România, comunitatea de bunuri reprezintă alegerea prezumată a soților, adică regimul matrimonial legal, prevăzut de către legiuitor. În Franța, legiuitorul a optat pentru regimul comunității redusă la achiziții, acesta reprezentând un regim de tip comunitar, iar în sistemul juridic german, legiuitorul a ales participarea la achiziții, acesta fiind încadrat în categoria regimurilor de tip separatist. În sistemul de drept englez, căsătoria nu va produce efecte de natură patrimonială între soți. Ca atare, legiuitorul englez nu prevede instituirea unui regim matrimonial de drept comun, aplicabil în absența unei convenții matrimoniale.

În fine, ultima parte a acestei secțiuni este dedicată legăturilor pecuniare, propuse soților de către legiuitorul european. În prezent, identificăm multiple forme de regim matrimonial, care se vor diviza în două mari categorii: regimuri de tip separatist și regimuri comunitare. Legiuitorul a decis adoptarea unei astfel de soluții deoarece, de cele mai multe ori, soților nu le conveneau regulile aferente regimului de drept comun, motiv pentru care refuzau încheierea căsătoriei. Astăzi, grație acestor regimuri matrimoniale convenționale, persoanele pot stabili, de comun acord, modalitatea în care vor fi împăcate interesele pecuniare proprii, cu normele imperative.

În urma întregii analize asupra relațiilor pecuniare dintre soți, am conchis faptul că regimul matrimonial reprezintă ansamblul de reguli, care guvernează asupra bunurilor soților, pe durata căsătoriei, organizându-le într-un mod coerent. Acest corp de reguli își are sediul în codificarea civilă europeană și este caracterizat de trei tipuri de gestiune: exclusivă, paralelă și comună. Fiind specifice doar cuplurilor căsătorite, regulile propuse, în cadrul regimul matrimonial, se alătură celor impuse de către legiuitor, prin efectul căsătoriei, acestea din urmă ilustrând datorii și drepturi de ordine publică ale soților. În fine, amintim că în toate cele patru țări pe care le-am analizat, regimul matrimonial a avut, la început un caracter imuabil. Totuși, evoluția mentalităților, prelungirea duratei căsătoriilor, mobilitatea cuplurilor și neconcordanța dintre regimul matrimonial și schimbările apărute în viața soților, au determinat aceste state să instituie principiul mutabilității regimului matrimonial.

În ceea ce privește regimurile matrimoniale, am scos în evidență utilitatea convenției matrimoniale, care permite soților metamorfozarea regimului dorit, astfel încât acesta să corespundă situației materiale, dar și aspirațiilor pe care partenerii le au. Deși această convenție poate fi încheiată înaintea căsătoriei, nu trebuie să o privim precum un semn al scepticismului,

ci mai degrabă precum o asumare a responsabilităților materiale, care pot decurge de pe urma încheierii căsătoriei. În cercetarea de față am identificat și anumite puncte slabe ale legislației din România, comparativ cu cea europeană, motiv pentru care considerăm faptul că, legiuitorul autohton nu a avut suficientă încredere, astfel încât să reglementeze și alte posibilități de organizare a relațiilor pecuniare dintre soți. Un exemplu de regim matrimonial, care lipsește din peisajul autohton, deși ar fi putut reprezenta alegerea primordială a unora dintre soți, este cel intitulat participarea la achiziții, specific dreptului german sau francez. De altfel, am observat faptul că, acest regim matrimonial a reprezentat o prioritate pentru cele două sisteme străine de drept, în vederea facilitării organizării relațiilor pecuniare, dintre un cetățean francez și unul german.

Capitolul al IV-lea: Drepturile și îndatoririle soților, în calitate de părinți. Perspective comparative

Ultima parte a lucrării este dedicată relațiilor juridice dintre părinți și copii. Pe parcursul ultimilor ani, legiuitorul european a modificat, în mod considerabil, dreptul aplicabil cuplurilor și copiilor. Devenit astăzi un subiect veritabil al drepturilor fundamentale, copilul nu mai constituie „mecanismul” de transmitere și de conservare a bunurilor familiei, ci una dintre preocupările majore ale dreptului, personificat în formula cheie, omniprezentă și intens discutată, intitulată interesul superior al copilului. Relațiile dintre copil și familia sa dezvăluie noțiunea cardinală a dreptului contemporan, denumită autoritate părintească. Aceasta se poate defini precum exercitarea tuturor prerogativelor, care presupun creșterea și protejarea copilului, în vederea transformării lui într-un adult.

Prima secțiune a celui de-al patrulea capitol se numește „Considerații generale referitoare la instituția filiației”. Noțiunea de filiație exprimă legătura de descendență, existentă între două persoane, denumite generic părinte și copil. Această instituție, grație atașării juridice dintre un adult și un copil, va genera multiple consecințe, pe planul socio-juridic. Una dintre acestea se referă la vocația succesorală, altă consecință vizează obligația alimentară, iar altele sunt reprezentate de crearea unui impediment la căsătorie, de transmiterea numelui de familie, sau de atribuirea autorității părintești, referitoare la persoana și la bunurile minorului.

Potrivit contextului legislativ actual, noua familie nu mai este constituită doar din soți și copiii lor, ci aceasta poate consta și în grupul format din părinții necăsătoriți, alături de descendenți. Totodată, nu mai prezintă importanță dacă un copil provine din căsătorie sau din afara ei căci, statutul legal va fi identic. Sintetizând discuțiile purtate asupra relațiilor filiale, putem afirma faptul că, principiul libertății este cel care orchestrează, la nivel european,

obligățiile și drepturile care decurg din autoritatea părintească. Acesta coexistă cu obligația de protecție, dar și cu alte atribute ale autorității părintești. Totodată, libertatea părinților care decid cu privire la viitorul copiilor este limitată deoarece, această prerogativă va produce efecte, numai dacă părintele are în vedere interesul superior al copilului.

În fine, am discutat în cadrul acestei secțiuni și despre dreptul de a fi părinte și refuzul de a procrea. Reprezentând o sintagmă inovatoare pentru sistemul juridic autohton, dreptul de a fi părinte poate fi înțeles atât într-o manieră pozitivă, cât și într-una negativă. Când spunem negativă, ne gândim la dreptul persoanei de a nu procrea, de a nu da naștere unui copil. Aici am amintit despre două instituții importante din dreptul familiei, respectiv despre adopție și despre instituirea filiației, ca urmare a reproducerilor umane asistată medical. În ceea ce privește domeniul ultimei instituții, politica legislativă franceză este caracterizată de rigurozitate. Acest lucru se datorează faptului că, legiuitorul francez promovează principiul respectării demnității și a drepturilor persoanei. Prin urmare, reproducerea umană asistată trebuie să reprezinte singura cale, prin intermediul căreia, o persoană poate avea un copil, adică scopul actului medical să fie de ordin terapeutic. Cu privire la dreptul francez, stabilirea filiației față de un copil, conceput pe cale artificială, va avea loc prin faptul material al nașterii, prin prezumții și prin posesie de stat. Dacă părinții nu sunt căsătoriți iar mama recurge la o astfel de tehnică de reproducere, consimțământul partenerului său va fi vital, pentru stabilirea unor legături juridice, față de copil. De altfel, retragerea consimțământului nu-l va exonera pe partener de responsabilitatea sa părintească. În acest sens, funcționează ficțiunea juridică, instituită de către legiuitorul francez, care permite stabilirea legăturilor juridice, față de persoana care și-a oferit consimțământul, nu și față de donator. În comparație cu sistemul francez, în dreptul german legiuitorul a considerat primordială demnitatea persoanei, motiv pentru care domeniul bioeticii este foarte important. În acest fel, dacă sistemul francez era unul restrictiv, aici putem spune că îngrădirea atinge cote maxime. În urma analizei legii germane, am constatat faptul că, cercetarea care vizează embrionii, dar și manipularea genetică sunt prohibite. Totodată, este interzisă selectarea sexului copilului, dacă scopul acestei proceduri nu vizează evitarea unei probleme ereditare, de natură medicală. Potrivit legii germane actuale, pot apela la astfel de tehnici numai cuplurile, indiferent că acestea sunt formate din soți sau din concubini, condiția fiind ca relația să se bucure de stabilitate. Referitor la procedura fertilizării, remarcăm similitudinea cu dreptul francez în sensul că, va fi necesar un consimțământ al persoanelor, astfel încât să poată fi stabilită legătura de filiație. Vor fi admise acțiunile în tăgăda paternității sau în contestarea ei, dacă persoana nu și-a oferit consimțământul pentru tehnica medicală. Singura modalitate de a fi exonerat de sarcinile părintești este aceea de a-și retrage

consimțământul, înainte de executarea tehnicii medicale. În contrast cu legea franceză, în sistemul juridic german nu va fi protejat terțul donator, astfel încât va fi posibilă dezvăluirea identității sale, în vederea exercitării dreptului copilului de a-și cunoaște originile. În dreptul englez, regulile privitoare la reproducerea umană asistată diferă mult, față de cele existente în Germania sau Franța. Aici, tehnica reproducerii umane este flexibilă și aflată într-o continuă schimbare. Elementul contrastant, care îndepărtează legislația engleză de cea franceză sau de cea germană este reprezentat de faptul că, în sistemul juridic englez, poate fi folosit un embrion în scopul cercetării. În acest fel, embrionii pot fi combinați, chiar cu un material genetic de natură animală. Soțul mamei va fi numit tatăl copilului, exceptând lipsa consimțământului acestuia, sau neștiința sa. Dacă femeia nu este căsătorită, atunci tatăl copilului va fi partenerul ei, care consimte la realizarea tehnicii medicale. Deși România nu beneficiază de o lege a reproducerii umane asistată medical, au existat pe rolul instanțelor câteva pricini interesante legate de acest aspect, pe care le-am analizat în prezenta teză.

Secțiunea a II-a este dedicată autorității părintești, exercitată de către soți, în dreptul privat comparat. Criza actuală cu care se confruntă instituția căsătoriei și frecvența situațiilor în care copilul este crescut de către un singur părinte nu împiedică majoritatea sistemelor de drept contemporane să construiască relații părintești, conform modelului reprezentat de cuplul căsătorit, care împarte același domiciliu. Legăturile de căsătorie, în ciuda divorțurilor frecvente, alături de prezența celor doi părinți în căminul conjugal continuă să ofere cea mai bună garanție a creșterii corespunzătoare a copilului. În acest sens, este prioritar faptul că, potrivit normelor europene, rolul tatălui și cel al mamei sunt privite în mod egal. De altfel, principiul egalității este cel care explică, în mare parte, cele mai recente reforme din dreptul familiei. În privința relativității conceptului de autoritate părintească, trebuie să menționăm că interesul superior al copilului reprezintă prima „piedică”, în calea practicilor necinstite ale părinților. Pentru ca cercetarea noastră să nu fie limitată la expunerea unei definiții abstracte, a relațiilor dintre părinți și copii, am ales să studiem și o parte dintre consecințele concrete, care decurg din exercitarea autorității părintești. Astfel, am observat faptul că, de multe ori, în situațiile de criză familială, va fi dificil să conciliem prerogativele fiecărui părinte cu autonomia crescândă a copilului. Am analizat aici consecințele de ordin material, care decurg din sarcinile părintești, paza și responsabilitatea asupra minorilor, întreținerea dar și îngrijirea medicală. De asemenea, ne-am concentrat și asupra drepturilor și obligațiilor pe care le au părinții, cu privire la persoana copilului. Potrivit unei vechi aforism, atunci când se naște un copil, alături de el se vor naște și părinții. După stabilirea legăturii de filiație, părinții dobândesc o misiune față de copil. Atunci când evocăm misiunea părintească, poate fi dificilă trasarea conturului, aferent

totalității de drepturi și obligații părintești, față de persoana copilului. Totuși, ne putem orienta după principalele aspecte, avute în vedere de către legiuitor, atunci când acesta delimitează sarcinile părintești. Ne referim aici la protejarea copilului și la educarea lui, astfel încât să fie avut în vedere interesul superior al acestuia. În cadrul ultimei secțiuni, am discutat despre protejarea sănătății, a securității și a moralității unui minor. Soții, în calitate de părinți vor deține dreptul și obligația de a pune bazele intelectuale și emoționale în viața copiilor și de a-i ajuta să se dezvolte armonios, conform sistemului propriu de valori.

CONCLUZII

Natura a reprezentat, dintotdeauna, sursa primordială de inspirație a artiștilor și a scriitorilor. Este de ajuns să ne gândim la *Anotimpurile* lui Vivaldi, la tablourile lui Cézanne, la *Pastelurile* lui Alessandri ori la simfoniile lui Beethoven, pentru a ne limpezi gândurile și a redescoperi legătura omului cu lumea înconjurătoare. Inspirându-ne din natură, spunem că relațiile de familie sunt precum ramurile unui arbore care, deși sunt orientate în direcții diferite, au la bază aceeași rădăcină puternică. De aceeași părere este și maestrul jurist Jean Carbonnier, care ne invită să renunțăm la drept, atunci când discutăm despre familie, susținând că relațiile maritale și filiale se subscriu non-dreptului, iar apariția normelor juridice, care vizează legăturile dintre membrii unei familii, reprezintă un simplu accident. Inspirându-se din natură, omul încearcă să imite comportamentul tuturor organismelor vii. Ca atare, grație unei dorințe de a-și perpetua existența, omul se află în căutarea unei perechi, cu scopul de a zămisli o nouă ființă, asemănătoare lui. Uniunea dintre cele două persoane, oficializată sau *de facto*, va genera un sistem de rudenie, iar sentimentul de dragoste va fi supus unui cod de reguli matrimoniale.

Liviu Rebreanu, în romanul său intitulat *Jar*, spunea că „dragostea care nu sfârșește la starea civilă prezintă vicii de formă”. Prin urmare, scriitorul a sintetizat, în câteva cuvinte, importanta instituției căsătoriei. Continuăm ideea exprimată de acesta și spunem că, dragostea oficializată va presupune o întreagă armătură de drepturi și obligații, atât între soți, cât și între părinți și copii. Totodată, instituția matrimonială va cuprinde interdicții sau ritualuri, pe care soții trebuie să le respecte, pentru a beneficia de recunoașterea uniunii. Ne referim aici la caracterul public al căsătoriei, la interdicțiile care vizează rudenția dintre soți, dar și la ritualul legalizării. De asemenea, pe lângă normele cu caracter profan, căsătoria va introduce persoanele pe un tărâm sacru, care astăzi nu mai poate străbătut, fără existența actului de stare civilă. În consecință, instituția căsătoriei se află astăzi la răspântia dintre legea umană și cea

divină. Totuși, considerăm că dreptul fără morală este precum o floare lipsită de polen, iar căsătoria fără benedicțiune este precum o carcasă lipsită de suflet.

Pe parcursul ultimelor decade, dreptul familiei, în general, alături de regulile care vizează cuplurile ori relațiile dintre părinți și copii, au suferit modificări profunde, uneori inaugurate cu fast. Nu cunoaștem, în prezent, dacă aceste modificări au ca scop imitarea naturii, sau reprezintă numai voința pură a legiuitorului contemporan. Din pricina modificărilor numeroase, care au avut loc atât la nivel european, cât și la nivel internațional considerăm că întrebarea care stă pe buzele tuturor este legată de primele cuvinte, pe care le pronunță un copil. Ca atare, ce mai reprezintă astăzi cuvintele mamă și tată? Pentru o persoană lipsită de cunoștințe juridice, răspunsul la această întrebare va fi simplu: tatăl reprezintă persoana care a conceput copilul, iar mama este cea care i-a dat naștere. Însă, pentru un jurist european, răspunsul va fi caracterizat de complexitate. Afirmăm acest lucru pentru că, în prezent, tatăl biologic nu este identic cu cel căruia legea îi recunoaște acest statut. Ne referim aici la prezumția generată de existența căsătoriei, potrivit căreia soțul mamei va fi considerat tatăl copilului. De asemenea, din pricina evoluției maternității de substituție, dar și datorită procedurilor de adopție ori de reproducere umană asistată, mama biologică diferă de cea legitimă.

Potrivit normelor europene contemporane, nu mai există identitate între părinții legitimi și cei biologici. De asemenea, legiuitorul nu-și mai canalizează atenția către instituția căsătoriei, ci către cuplurile formate din persoane de același sex, sau de sex diferit. Prin urmare, familia s-a modificat iar ceea ce părea, la început, precum o peripeție legislativă, astăzi a devenit o certitudine normativă.

În cercetarea de față, am avut în vedere examinarea normelor, care vizează relațiile maritale și filiale, cuprinse în legislațiile celor patru state enunțate: România, Franța, Germania și Anglia. Grație acestui demers, am conturat un portret legislativ al familiei, cu scopul de a scoate în evidență contrastul și similitudinile, dintre cele patru sisteme juridice. Prin urmare, am adus în atenție cititorului faptul că, în trei dintre cele patru sisteme juridice, originea normelor este reprezentată de către codificarea civilă. Legiuitorul a ales să organizeze relațiile de familie, în cadrul *Codului civil* pentru că, acesta oglindește sistemul social și modelează comportamentul oamenilor, astfel încât acțiunile acestora să nu depășească granița dintre licit și ilicit. În schimb, legiuitorul englez a ales să prezinte normele care guvernează relațiile maritale și filiale, în cadrul unor legi speciale, intitulate sugestiv *Marriage Act*, *Family Law Act* sau *Children Act*. Indiferent de modalitatea pe care legiuitorul european o alege, pentru a-și prezenta punctul de vedere cu privire la familie, acesta nu trebuie să scape din vedere scopul

legislativ. Ca atare, dacă legea reprezintă un simplu capriciu al legiuitorului, atunci scopul de a apăra drepturile omului dispare, iar norma va fi respectată doar de către persoanele cuprinse de lașitate. În schimb, dacă legiuitorul vizează respectarea drepturilor omului, atunci legea pe care o emite va avea autoritate din punct de vedere moral, adică oamenii o vor respecta grație intuiției.

Având în vedere toate cele afirmate mai sus, rezultă faptul că, această teză a presupus o muncă de pionierat. În acest sens, am identificat sursele străine, pe care le-am analizat în contrast cu cele autohtone, cu scopul de a oferi soluții unor probleme teoretice și practice din România. Rolul primordial al tezei este unul informativ, aici fiind prezentate, într-o manieră inedită, normele care reglementează relațiile maritale și filiale. Consider că tematica acestei teze este de actualitate deoarece, în prezent, numărul căsătoriilor internaționale crește, iar cazurile de stabilire a filiației față de un părinte străin, sunt din ce în ce mai numeroase. Ca atare, cunoașterea normelor juridice, înainte de încheierea unei căsătorii internaționale este vitală, pentru evitarea unor conflicte ulterioare. Sintetizând, spunem că cel mai potrivit termen, pentru a descrie relațiile maritale și filiale, de ordin personal sau pecuniar se numește „împreună”. Ne fundamentăm afirmația pe atribuirea echilibrată, de către legiuitor, a sarcinilor, dar și grație principiului codeciziei, existent între soți. Totodată, îmbinarea autorității părintești cu interesul superior al copilului va conduce către o echilibrare a sarcinilor față de acesta din urmă, dar și către echitatea deciziilor. De aici deducem faptul că, cei doi soți, împreună, vor fi străjerii intereselor morale și materiale ale familiei.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. Izvoare

Aristotel, *Etica nicomahică*, ediția a II-a, trad. Stella Petecel, Editura Iri, București, 1998;

Caesar Caius Iulius, *Comentarii de bello gallico*, trad. G. Nica, Editura Cartea Moldovei, Iași, 1943;

Cantemir, Dimitrie, *Descrierea Moldovei*, trad. Gh. Guțu, Editura Academiei Române, București, 1973;

Cicero, *Pro murena*, trad. Aug. Noel, Editura Hachette, Paris, 1896;

Euripide, *Médée*, trad. Georges Dalmeyda, Librairie Hachette, Paris, 1896;

Gaius, *Institutiones*, trad. N.A.Popescu, Editura Academiei, București, 1982;

Justinian, *Instituțiile*, trad. Vladimir Hanga, Editura Lumina Lex, București, 2002;

Platon, *Banchetul*, trad. C. Papacostea, Editura Universității de Vest, Timișoara, 1992;

Platon, *Republica*, vol. I, Cartea I, trad. Vasile Bichigean, Tipografia profesională Dim. C. Ionescu, București, 1923;

Plutarh, *Despre educarea copiilor*, trad. Ovidiu Pop, Editura Sophia, 2013;

Seneca, *De beneficiis. De clementia*, trad. Ioana Costa și Octavian Gordon, Editura Polirom, Iași, 2005;

Tacitus Publius Cornelius, *Cartea despre Germania*, trad. I.P. Sachelarie, Editura Casa Școalelor, București, 1923.

II. Dicționare

Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Al. Rosetti”, *Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2009;

****Dictionnaire des Idées. Les Dictionnaires d'Universalis*, Editura Encyclopaedia Universalis, Paris, 2015 ;

Guțu, Gheorghe, *Dicționar latin-român*, ediția a III-a, revizuită, Editura Humanitas, București, 2012;

Tomșa, Gheorghe (coord.) *Dicționar de dreptul familiei*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984.

III. Studii și articole

Andorno, R. „Les droits nationaux européens face a procréation medicament assistée: primauté de la technique ou primauté de la personne?”, în *Revue trimestriel du droit comparé*, nr. 1/ 1994;

Avram, Marieta, „Considerații generale privind regimurile matrimoniale”, în *Curierul Judiciar* nr. 11/2005;

Balan, Marius, „Curțile Constituționale între jurisprudență și legisprudență”, în *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”*, Iași, Tomul LIX, Științe Juridice, Nr. II, 2013;

Beignier, Bernard, „Mariage posthume ou mariage avec un mort ?”, în revista *Droit de la famille*, nr. 6, iunie 2016;

Bosch, F. W., „Die Neuordnung des Eherechts ab 1 Juli 1977”, în *Familienrecht Zeitschrift*, nr. 24, September/ Oktober 1977;

Bort, Ryan, „What is Self-Marriage? Italian woman weds herself in lavish ceremony”, în *Newsweek* 27 Septembrie 2017;

Dariescu, Cosmin, „Sanționarea adulterului în dreptul românesc al veacului al XIX-lea”, în *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”*, Iași, tomul LVI, Științe juridice, 2010;

Dekeuwer-Défossez, Françoise, „Droit des personnes et de la famille: de 1804 au pacs”, în revista *Pouvoirs*, nr. 107, aprilie 2003;

Durac, Gheorghe, „Considerații privind răspunderea juridică pentru daune ecologice”, în *Acta Universitatis George Bacovia. Juridica*, vol. 5, nr. 1, 2016;

Eeklaar, John, „Jurisdiction in Search of a Mission: Family Proceedings in England and Wales”, în *Families et Justice*, Colloque Bruxelles, Editura Bruylant, Paris, 1997;

Festy, P., „On the new context of marriage in Western Europe”, în *Population and Development Review*, nr. 2, 1980;

Hausser, Jean, „Au-delà, la famille”, în *Droit et patrimoine*, nr. 73, juli-august 1999;

Horrell, Sara, Humphries, Jane, „Women's Labour Force Participation and the Transition to the Male-Breadwinner Family”, 1790-1865, în *The Economic History Review*, vol. 48, nr. 1, februarie, 1995;

Irinescu, Lucia, „Comentariu de practică judiciară: Logodnă. Restituirea darurilor în cazul ruperii logodnei. Acțiune în despăgubiri”, în *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”*, Iași Tomul LXI, Științe Juridice, 2015, Nr. I;

Jürgens, Kerstin, „Die Schimäre der Vereinbarkeit. Familienleben und flexibilisierte Arbeitszeiten”, în *Zeitschrift für Soziologie der Erziehung und Sozialisation*, Band 23, Nr. 3, 2003;

Kroeber, A.L., „Classificatory systems of relationship” în *Journal of the Royal Anthropological Institute*, nr. 39, 1909;

Lagarde, Paul, „La loi allemande sur le partenariat enregistré du 16 janvier 2001”, în *Revue critique du droit international privée*, 2001;

Lupșan, Gabriela, Irina Apetrei, „Filiația în cadrul asistenței medicale a procreării”, în revista *Dreptul* nr. 9/ 2001;

Macovei Codrin, Mirela Carmen Dobrilă, „Caracterele juridice ale transmisiunii moștenirii”, în *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”*, Iași, Tomul LXIII, Științe juridice, 2017, nr. 1;

Magrath, Paul, „Abortion or child destruction? The case of C v S and the legal meaning of born alive”, în *Journal of Management in Medicine*, 1 February 1987;

Martin Claude, They Irène, „The PACS and marriage and cohabitation in France”, în *International Journal of Law, Policy and the Family*, vol. 15, nr. 1, 2001;

McCull Kennedy, Ian, „Husband Denied a Say in Abortion Decision”, în revista *The Modern Law Review*, Vol. 42, No. 3, May, 1979;

Memeteau, G., „L’embryon législatif”, în *Recueil Dalloz Sirey*, Editura Dalloz, Paris, 1944, nr. 44, Chronique;

Meulders-Klein, M. T. „Vers la co-reposnabilité parentale dans la famille européenne”, în *Revue de droit familial*, éd. De Boeck, 1991;

Nicolescu, C.M., „Participarea la achiziții – un regim matrimonial complicat și marginal?”, în *Revista română de drept privat*, nr. 5/2010;

Ostner, Ilona, „Cohabitation in Germany- Rules, Reality and Public Discourses”, în *International Journal of Law, Policy and the Family*, nr. 15, 2001;

Popovici, P., „Regimul dotal în vechiul drept și în Codul civil român”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, Cluj-Napoca, nr. 2-4/ 2002;

Roșu, C., „Necesitatea revenirii la libertatea convenției matrimoniale”, în *Dreptul*, nr. 7/1999;

Vallon, Serge, „Qu’est-ce qu’une famille ? Fonctions et représentations familiales”, în *Vie sociale et traitements*, vol. I, nr. 86, 2006;

Villeneuve-Gokalp, C., „From marriage to informal union: recent changes in the behaviour of French couples” în *Population*, nr. 3, 1991;

Weiser, Eb., „Die gewaltsame Rückführung eines Kindes zur seinen Eltern”, în *FamRZ*, 1990;

Weitzman, Lenore J. „, Marriage: The status of contract”, in *University of Pennsylvania Law Review*, vol. 131, Nr. 4, martie, 1983;

Zlătescu, V. D., „Sugestii pentru viitorul cod al familiei”, în *Revista română de drept* nr.3/1972.

IV. Lucrări cu caracter special

****Le droit non civil de la famille*, Publication de la Faculté des Sciences Sociales de Poitiers, tome 10, Presses Universitaires de France, Paris, 1983;

Albu, Ioan, *Căsătoria în dreptul român*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1988;

Amuza, Ion T. *Căsătoria și divorțul în vechiul drept românesc*, Editura Sylvi, București, 2001;

Aniței, Nadia Cerasela, *Convenția matrimonială potrivit Noului Cod civil*, Editura Hamangiu, București, 2011;

- Ariès, Philippe, *L'amour dans le mariage*, în Philippe Ariès, André Bejin, *Sexualités occidentales*, Editura Seuil, Paris, 1982;
- Avram, Marieta, *Drept civil. Familia*, ed. a II-a, Editura Hamangiu, București, 2016;
- Bacaci Al., Hageanu C.C., Dumitrache C. C., *Dreptul familiei*, ed. a VII-a, Editura C. H. Beck, București, 2012;
- Baldwin, Joyce, Catherwood, Elizabeth, *Rolurile femeii*, trad. Adrian Serecuț, Claudia Guiu, Editura Cartea Creștină, Oradea, 2004;
- Barbu, Violeta, *Ordo amoris. O istorie a instituției căsătoriei în Țara românească în secolul al XVII-lea*, Editura Academiei Române, București, 2011;
- Battes, Robert, *Eherechts*, Editura Springer, Berlin, 2009;
- Bernard Beigner, *Régimes matrimoniaux, Pacs, Concubinage*, Editura Montchrestien, Paris, 2012;
- Berthet, Pascal, *Les obligations alimentaires et les transformations de la famille*, Editura l'Harmattan, Paris, 2000;
- Beitzke, Günther, *Familienrecht*, 25 Auflage, Editura Beck, München, 1988;
- Bénabent, Alain, *Droit civil. La famille*, 11ème édition, Editura Litec, Paris, 2003;
- Bob, Mircea Dan (coord.), *Evoluția noțiunii de familie și influența acesteia asupra ordinii succesorală legală*, Editura Monitorul Oficial, București, 2013;
- Bodoașcă, Teodor, Drăghici, Aurelia, Puie, Ioan, *Dreptul familiei*, Editura Universul juridic, București, 2012;
- Bonfils Philippe, Gouttenoire Adeline, *Droit des mineurs*, Editura Dalloz, Paris, 2008;
- Burdick, William L., *The Principles of Roman Law and their relation to modern law*, Editura Lawyers Co-operative Publishing, Rochester, N.Y., 1938;
- Büchler, Andrea, *Reproduktive Autonomie und Selbstbestimmung: Dimensionen, Umfang und Grenzen an den Anfängen menschlichen Lebens*, Editura Helbing Lichtenbahn, Berlin, 2017;
- Bühler, Nolwenn, *Procréation médicalement assistée*, Editura Anthropen, Paris, 2017;
- Cabrillac, Rémi, *Droit civil. Les régimes matrimoniaux*, 6e édition, Editura Montchrestien, Paris, 2007;
- Capitant, Henri Chénéde, Yves Lequette, François Terré, *Les grands arrêts de la jurisprudence civile. Tome 1. Introduction. Personnes, Famille, Biens, Successions*, Editura Dalloz, Paris, 2000;
- Carbonnier, Jean, *Droit civil. La famille - L'enfant, le couple*, Presses Universitaires de France, tome 2, 21e édition refondue, 2002 ;

Colombet, Claude, *La famille*, 4e édition, Presses Universitaires de France, Paris, 1986;

Colomer, A., *Droit civil. Régimes matrimoniaux*, Editura Litec, Paris, 1989;

Conway, H. L., *Family law*, 2nd edition, Editura Hodder Education, Londra, 2007;

Coontz, Stephanie, *Marriage, a History: How Love Conquered Marriage*, Editura Barns & Noble, Londra, 2006;

Cornu, Gérard, *Droit civil. La famille*, Editura Montchrestien, Paris, 1996;

Courbe, Patrick, Adeline Gouttenoire, *Droit de la famille*, Editura Dalloz, Paris, 2013;

Dariescu, Cosmin, *Relațiile personale dintre soți în dreptul internațional privat*, Editura C.H. Beck, București, 2009;

Dekeuwer-Défossez, Françoise, Albert Donval, Norbert Rouland, *Inventons la famille*, Editura Bayard, Paris, 2001;

Dorneich, Julius, *Ehe und familie*, Editura Herder Druck, Freiburg, 1959;

Égéa, Vincent, *Droit de la famille*, ediția a 3-a, Editura LexisNexis, Paris, 2020;

Engels, Friedrich, *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, Editura Politică, București, 1961;

Filipescu Ion P., Filipescu Alexandru I., *Tratat de dreptul familiei*, ediția a 8-a, Editura Universul juridic, București, 2006;

Filipescu, Andrei I., *Filiația firească și filiația din adopție*, Editura C.H. Beck, București, 2002;

Florian, Emese, *Dreptul familiei. Căsătoria. Regimuri matrimoniale. Filiația*, Editura C.H. Beck, București, 2018;

Flour, J., Champenois, G., *Les régimes matrimoniaux*, Editura Armand Colin, Paris, 2001;

Fortes, M., *Kinship and the social order*, Editura Routledge and Kegan Paul, Londra, 1953;

Fox, Robin, *Kinship and Marriage. An Anthropological Perspective*, Editura Penguin Books, 1967;

Garrigue, Jean, *Droit de la famille*, ediția a 2-a, Editura Dalloz, Paris, 2018;

Gavrilă, Simona Petrina, *Instituții de dreptul familiei în reglementarea Noului cod civil*, Editura Hamangiu, București, 2012;

Giesen, Dieter, *Ehe, Familie, Erwerbsleben*, Editura Ferdinand Schöningh, Paderborn, 1977;

Gottwald, P., Schwab Dieter, Büttner E., *Family and Succession Law in Germany*, Editura C.H.Beck, München, 2001;

Harris, C.C., *Relațiile de rudenie*, traducere de Antonia Opriță, Editura DU Style, București, 1998;

Hausser, Jean, *La filiation*, Editura Dalloz, Paris, 1996;

Herring, Jonathan, *Family law: a very short introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2014;

Ionașcu, A., Mureșan, M., Ursa, N., *Filiația și ocrotirea minorilor*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980;

Irinescu, Lucia, *Filiația față de tată. Practică judiciară*, Editura Hamangiu, București, 2006;

Jacques, Philippe, *Être parent aujourd'hui*, Editura Dalloz, Paris, 2010;

Laderman, Carol, *Wives and Midwives: Childbirth and Nutrition in Rural Malaysia*, Editura University of California Press, Berkeley, 1983;

Lensel Denis, Lafond Jacques, *La famille a venir. Une réalité menacée mais nécessaire*, Editura Economica, Paris, 2000;

Lupașcu Dan, Crăciunescu Cristiana Mihaela, *Dreptul familiei*, Editura Universul juridic, București, 2017;

Malaurie Philippe, Aynès Laurent, *La famille*, 4ème édition, Editura Defrénois, Paris, 2011;

McCabe, R.A., *Incest, Drama and Nature's Law 1550-1700*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993;

Meulders-Klein, M. T., *La personne, la famille, le droit. Trois décennies de mutations en occident*, Editura Bruylant, Bruxelles, 1999;

Morgan Lewis H., *Systems of Consanguinity and Affinity*, Editura Smithsonian Institution, Washington D.C., 1871;

Münch, Christoph, *Ehebezogene Rechtsgeschäfte. Handbuch der Vertragsgestaltung*, Auflage ZAP-Verlag für die Rechts- und Anwaltspraxis, Münster 2007;

Murat, Pierre, *Logement et famille: des droits en question*, Editura Dalloz, Paris, 2005;

Nicolescu, Cristina, *Regimurile matrimoniale convenționale în sistemul noului Cod civil român*, Editura Universul Juridic, București, 2012;

Păvăleanu, Vasile, *Relațiile între părinți și copii în dreptul internațional privat român*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1984;

Piticari, Gheorghe, *Dreptul familiei*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1980;

Popescu, T. R., *Tratat de dreptul familiei*, vol. II, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1965;

Probert, Rebecca *Family law in England and Wales*, Editura Wolters Kluwer, Londra, 2017;

Sandu, Maria, *Filiația. Abordare socio-juridică*, Editura Fundației Axis, Iași, 2003;

Schmidt, Christopher, *Familienrecht und Einführung in das Zivilrecht*, Editura Kohlhammer, Berlin, 2016;

Schwab Dieter, Peter Gottwald, Saskia Lettmaier, *Family and Succession Law in Germany*, 3rd edition, Editura Wolters Kluwer International, 2017;

Stone, Lawrence, *Uncertain unions. Marriage in England 1660-1753*, Editura Oxford University Press, Londra, 1992;

Théry, Irène, *Le démariage. Justice et vie privée*, Editura Odile Jacobs, Paris, 1993;

Verdon, Jean, *Dragostea în Evul mediu*, trad. Dana-Ligia Ilin, Editura Humanitas, București, 2009;

Vigneau, Daniel, *Génétique et procréation assistée en France, în Biomedicine, the family and Human Rights*, editată de Marie-Therese Meulders-Klein, Ruth Deech, Paul Vlaardingerbroek, Editura Kluwer Law International, Haga, Londra, New York, 2002;

Weber, Florentina Iuliana, *Dinamica raporturilor juridice și morale implicate în viața de familie*, Editura Alma Mater, Sibiu, 2011;

Williams, Lucy, *Global Marriage. Cross-Border Marriage Migration in Global Context*, Editura Palgrave Macmillan, Londra, 2010;

Zimmermann Reinhard, Reimann Mathias, *The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford University Press, 2006.

V. Lucrări cu caracter general:

Alexandresco, Dimitrie, *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român, Dreptul civil român în comparație cu legile vechi și cu principalele legislațiuni străine*, Tomul I, „Persoanele și familia”, Editura Universul Juridic, București, 2017;

Astărăstoae, Vasile, Ortansa Stoica, *Genetică versus Bioetică*, Editura Polirom, Iași, 2002;

Ariès, Philippe, *Istoria vieții private*, vol. III: De la Europa feudală la Renaștere, trad. Maria Berza și Micaela Slăvescu, București, 1995;

Avram, Ioan, *Antropologie juridică*, Editura Universității „Eftimie Murgu”, Reșița, 1997;

Baias Florin, Chelaru Eugen, Constantinovici Rodica, Macovei Ioan, *Noul cod civil. Comentarii pe articole*, Editura C.H. Beck, București, 2014;

Bărbulescu, Constantin, *Universul înrudirii. Între istorie și antropologie. Caiet de seminar pentru uz intern*, Editura Universității Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 2000;

Bercea, Raluca, *Dreptul Uniunii Europene în hotărâri și cazuri practice*, Editura Universul Juridic, 2019;

Idem, *Drept comunitar. Principii*, Editura C.H. Beck, București, 2007;

Idem, *O scurtă introducere în drept*, Editura Humanitas, București, 2019;

Idem, *Comparația în științele sociale. Mizele interdisciplinarității*, Editura Universul Juridic, București, 2015;

Idem, *Dreptul Uniunii Europene în 100 de hotărâri și cazuri practice*, Editura Universul Juridic, București, 2016;

Bercea Raluca, Mercescu Alexandra, *O scurtă introducere în drept*, Editura Humanitas, București, 2019;

Berger, V., *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*, ediția a III-a, Editura Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 2001;

Berindei, Dan, *România și Europa în perioadele premodernă și modernă*, Editura Enciclopedică, București, 1997;

Bлага, Lucian, *Pietre pentru timpul meu*, Editura Cartea românească, București, 1900;

Bloch, Marc, *La société féodale*, préface de Robert Fossier, Albin Michel, Paris, 1994;

Bob, Mircea Dan, *Instituțiunile lui Iustinian*, Editura Universul Juridic, București, 2009;

Idem, *Jurnal de călătorie al tânărului universitar*, Editura Universul Juridic, București, 2016;

Idem, *Probleme de moșteniri în vechiul și noul Cod civil*, Editura Universul Juridic, 2012;

Idem, *Obligația contractuală în dreptul roman cu trimiteri comparative la noul Cod civil*, Editura Universul Juridic, București, 2015;

Boroi, Gabriel, Mona Maria Pivniceru, Carla Alexandra Angelescu, Bogdan Nazar, Ioana Nicolae, Tudor Vlad Rădulescu, *Fișe de drept civil. Partea generală. Persoane. Drepturi reale principale. Obligații. Contracte. Succesiuni. Familie*. Editura Hamangiu, București 2018;

- Boroi Gabriel, Liviu Stănciulescu, *Instituții de drept civil în reglementarea noului cod civil*, Editura Hamangiu, București, 2012;
- Carbonnier, Jean, *Droit civil. Tome 1. Les personnes*, Presses Universitaires de France, Paris, 1955;
- Idem*, *Droit et passion du droit sous la Ve République*, Editura Flammarion, Paris, 1996
- Idem*, *Essais sur les lois*, Editura Defrénois, Paris, 1979;
- Idem*, *Flexible droit, Textes pour une sociologie du droit sans rigueur*, Librairie Générale du Droit et Jurisprudence, Paris, 1976;
- Idem*, *Sociologie juridique*, Librairie Armand Colin, Paris, 1997;
- Carpentier, Jean, *Istoria Franței*, trad. Aurelia Stoica, Editura Institutul European, Iași, 2001;
- Carr, Bruce R., *Reproductive medicine*, Oxford University Press, Londra, 2010;
- Chirică, Dan, *Contractele speciale civile și comerciale*, Editura Rosetti, București, 2005;
- Ciucă, Aurora, *Persoana fizică în dreptul internațional public. Prolegomene*, Editura Lumen, Iași, 2017;
- Idem*, *Protecția internațională a drepturilor omului*, Editura Fundației Axis, Iași, 2004;
- Ciucă, M. Valeriu, *Lecții de drept roman*, Editura Polirom, Iași, 1998;
- Idem*, *Procedura partajului succesoral*, Teză de doctorat, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1997;
- Idem*, *Sociologie juridică generală*, Editura Omnia, Iași, 1993;
- Idem*, *Drept roman. Lecțiuni*, vol. I, ediția a II-a, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2014;
- Idem*, „Condiția juridică a oamenilor (*status hominis*) în evoluția dreptului privat”, în Valerius M. Ciucă (coord.), *Lecții de drept privat comparat*, volumul al III-lea, *Instituții în dreptul privat comparat. Persoanele*, Editura Fundației Academice Axis, Iași, 2009;
- Constantinescu, Nicolae, *Etnologia și folclorul relațiilor de rudenie*, Editura Univers, București, 2000;
- Coogan, Michael, *God and Sex. What the Bible really say?*, Editura Twelve, Hachette, New York, 2010;
- Coulanges, Fustel, *Cetatea antică*, trad. A.G. Alexianu, Librăria SOCEC&Co., București, 1985;
- Cretney, S. M., *Principles of Family Law*, Editura Sweet & Maxwell, Londra, 1974;

- Cuq, Edward, *Études sur le droit babylonien, les lois assyriennes et les lois hittites*, Editura Paul Geuthner, Paris, 1929;
- Daniels, Caroline, *Viața în preistorie*, trad. Gabriela Mihaela Zaharia, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2009;
- Darwin, Charles, *Originea speciilor*, trad. Vlăduțescu Ștefan, Editura Beladi, Craiova, 2007;
- David, Aurel, *Structure de la personne humaine. Limite actuelle entre la personne et la chose*, 1955, Presses Universitaire de France, Paris, 1980;
- David, René, Jauffret-Spinosi, Camille, *Les grands systèmes de droit contemporains*, 11e édition, Editura Dalloz, Paris, 2002;
- Deak, Francisc, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, vol. II, Editura Universul juridic, București, 2006;
- Deleanu, I., *Ficțiunile juridice în Tratat de procedură civilă*, vol. I, ed. revăzută, completată și revizuită, Editura Universul juridic, București, 2013;
- Delort, Robert, *La vie au Moyen Âge*, Editura Seuil, Paris, 1982;
- Dubois, Philippe, *Le physique de la personne*, Editura Economica, Paris, 1986;
- Duby, Georges, *Mâle Moyen Age. De l'amour et autres essais*, Editura Flammarion, Paris, 1988;
- Durac, Gheorghe, *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, Editura Dimitrie Cantemir, Târgu-Mureș, 2000;
- Eliescu, Mihail, *Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul Republicii Socialiste România*, Editura Academiei Române, București, 1966;
- Filipescu, Ion P., *Drept roman- Lectionibus ex jus actionum ac jus personarum-*, Editura Ankarom, Iași, 1996;
- Finet, André, *Le code de Hammurapi*, Les Éditions du Cerf, Paris, 1973;
- Flacelière, Robert, *Viața de toate zilele în Grecia secolului lui Pericle*, trad. Liliana Lupaș, Editura Humanitas, București, 2006;
- Florian, Mircea, *Recesivitatea ca structură a lumii*, vol. I, Editura Eminescu, București, 1983;
- Fossier, Robert, *Oamenii Evului Mediu*, trad. Cătălina Mihai, Editura Artemis, București, 2011;
- Girard, Paul Frédéric, *Manuel élémentaire de droit romain*, Editura Arthur Rousseau, Paris, 1924;

- Halpérin, Jean-Louis, *Le Code civil 1804-1904. Livre du Centenaire*, Editura Dalloz, Paris, 2004 ;
- Hamangiu C., Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu I., *Tratat de drept civil român*, vol. I, Editura All, București, 1998;
- Hanga Vladimir, Jacotă Mihai, *Drept privat roman*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1964;
- Hanga, Vladimir, Bob, Mircea Dan, *Curs de drept privat roman*, Editura Universul Juridic, București, 2013;
- Hanga, Vladimir, *Mari legiuitori ai lumii*, Editura Lumina Lex, București, 1994;
- Hauerkamp, Claudia, *Bildungsbürgerinnen: Frauen im Studium und akademischen Berufen, 1900-1945*, Editura Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1994;
- Herseni, Traian, *Forme străvechi de cultură poporană românească*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977;
- Hesselink, M., *Studii de drept privat comparat*, trad. Florin Ciutacu, Editura Themis Cart, Slatina, 2008;
- Gheorghe Piticari, *Drept privat roman*, Facultatea de Drept, Iași, 1987;
- Jacotă, Mihai, *Drept privat roman*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1964;
- Ionașcu, Traian R., *Curs de drept civil român, Dreptul familiei*, vol. II, partea I, Editura „Libăria Cartea românească din Cluj”, Sibiu, 1941;
- Iorga, Nicolae, *Istoria universală. Prolegomene. Elementele de unitate ale lumii medievale, moderne și contemporane*, Editura Saeculum, București, 2013;
- Johns, Claude Hermann, *The oldest Code of Laws in the World. The Code of Laws Promulgated by Hammurabi, King of Babylon, B. C., 2285-2242*, Editura Messrs. T. & T. Clark, Edinburgh, 2015;
- Kant, Immanuel, *Despre frumos și bine*, vol. I, selecție și note de Ion Ianoși, Editura Minerva, București, 1981;
- Kenrbach, Victor, *Dicționar de mitologie generală*, Editura Albastros, București, 1983;
- Kleinig, John, *The Nature of Consent*, Oxford University Press, New York, 2010;
- Lázló, Attila, *De la prima familie la primele state. Prelegeri de preistorie generală*, Casa Editorială „Demiurg”, Iași, 2005;
- Leroi-Gourhan, André, *Gestul și cuvântul*, vol. I–II, trad. Maria Berza și Dan Cruțeru, Editura Meridiane, București, 1983;
- Lévi-Strauss, Claude, *Antropologia și problemele lumii moderne*, trad. Giuliani Sfinchi, Editura Polirom, București, 2011;

Loiseleur-Deslongchamps, A., *Legea lui Manu*, trad. Ioan Mihăilescu, Editura Charter, București, 1993;

Longinescu, Ștefan C., *Pravila Moldovei din vremea lui Vasile Lupu însoțită de izvoarele sale, de varianta sa muntenească întrupată de îndreptarea legii a lui Matei Basarab*, Editura Carol Gobl-St. Rasidescu, București, 1912;

Louth, Andrew, *Originile tradiției mistice creștine. De la Platon la Dionisie Areopagitul*, trad. Elisabeta Voichița Sita, Editura Deisis 2002;

Lung, Ecaterina, *Istorie medie universală : vol.1 : Europa medievală (sec.V-XV)*, Editura Fundației România de Mâine, București, 2003;

Macovei, Ioan, *Drept internațional privat, în reglementarea Noului Cod civil și de procedură civilă*, Editura C.H. Beck, București, 2011;

Idem, *Tratat de drept internațional privat*, Editura Universul Juridic, București, 2017;

Macovei, Codrin, *Contracte civile*, vol. I, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2005;

Idem, *Unificarea dreptului contractelor. O perspectivă europeană*, Editura Junimea, Iași, 2005;

May, Gaston, *Éléments de droit romain à l'usage des étudiants des facultés de droit*, Librairie de la Société du Recueil Général des Lois et des Arrêts, Paris, 1901;

Mitru, Alexandru, *Legendele olimpului*, Editura Vox, București, 2000;

Molcuț, Emil, Oancea, Dan, *Drept roman*, Casa de Editură și Presă „Șansa”, S.R.L., București, 1993;

Muscă, Vasile, Baumgarten, Alexander, *Filosofia politică a lui Aristotel*, Editura Polirom, București, 2002;

Nacu, C., *Comparațiune între codul civil român și Codul Napoleonian*, Editura Librăriei Leon Alcalay, București, 1907;

Negoită, T., *Codul lui Hammurapi*, Editura Fântâna Darurilor, București, 1935;

Panaite Vasile Septimiu, *Contractul individual de muncă. Practică judiciară*, Editura Hamangiu, București, 2006;

Idem, *Tranzacțiile de valori mobiliare*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2008;

Idem, *Dreptul muncii. Suport de curs*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2005;

Panaiteescu, P.P., *Petru Movilă. Studii*, Editura Academiei Române, București, 1996;

- Papacostea, Șerban, *Evul mediu românesc. Realități politice și curente spirituale*, Editura Corint, București, 2001;
- Pârvan, Vasile, *Getica. O protoistorie a Daciei*, în colecția *Memoriile secțiunii istorice*, Academia Română, Seria a 3-a, Tomul III, Editura Cultura Națională, București, 1926;
- Petcu, Roxana-Cristina, *A practical guide to the common law legal system as illustrated by the United Kingdom and the United States of America*, Editura Universității din București, București, 2014;
- Petre, Zoe, *Civilizația greacă și originile democrației: I. Premise istorice*, Editura Erasmus, București, 1993;
- Popa, Gheorghe, *Introducere în teologia morală-principii și concepte generale*, Editura mitropolitană Trinitas, Iași, 2003;
- Popescu, Andrei Emanuel, *Junona- planeta pitică (asteroid zeiță)*, Editura Semne, București, 2012;
- Popescu, Tudor R., *Teoria generală a obligațiilor*, Editura Științifică, București, 1968;
- Popeți, Corneliu C., *Introducere în filosofie și antropologie juridică*, Timișoara, Editura Solness, 1999;
- Portalis, Jean-Étienne-Marie, *Rapport fait par Portalis, sur la résolution du 29 prairial dernier; relative au divorce*, Imprimerie nationale, Paris, 1797;
- Rawlings, Tom C., „Hermeneutica și emergența juridică a drepturilor personalității în raport cu drepturile fundamentale ale Omului în S.U.A.”, în Valerius M. Ciucă (coord.), *Lecții de drept privat comparat. Volumul al III-lea. Instituții în dreptul privat comparat. Persoanele*, Editura Fundației Academice Axis, Iași, 2009;
- Rizescu, I., *Pravila ritorului Lucaci*, Editura Academiei Române, București, 1971;
- Rupnik, Marko I., Averințev, Serghei S., *Adam și coasta sa. Spiritualitatea iubirii conjugale*, traducere de Constantin Hadarag, Editura Ars Longa, Iași, 1996;
- Saint-Exupéry, Antoine, *Citadela*, trad. Șerban Florea, Editura Rao, București, 2013;
- Sagnac, Ph., *La législation civile de la Revolution*, Editura Hachette, Paris, 1898;
- Savatier, René, *Le Droit, l'amour et la liberté*, 2e édition, L.G.D.J, Paris, 1963;
- Idem*, *Traité de la responsabilité civile*, L.G.D.J., Paris, 1951;
- Schilling, Heinz, *Martin Luther. Rebell in einer Zeit des Umbruchs*, Editura C. H. Beck, München, 2017;
- Schmidlin, Bruno, *Droit privé romain*, Editura Bruylant, 2008;
- Scripcaru, Gheorghe, Aurora Ciucă, Vasile Astărăstoae, Călin Scripcaru, *Bioetica, științele vieții și drepturile omului*, Editura Polirom, Iași, 1998;

Scripcaru, Gheorghe, Ciucă, Valerius M., *Individul radical*, Editura Fundației Axis, Iași, 2006;

Scurtu, Vasile, *Termenii de înrudire în limba română*, Editura Academiei Române, București, 1966;

Sitaru, D. Al., *Drept internațional privat*, Editura C.H. Beck, București, 2013, p. 181;

Solcan, Șarlota, *Femeile din Moldova, Transilvania și Țara Românească în Evul Mediu*, Editura Universității din București, București, 2005;

Sudre, Frédéric, *Drept european și internațional al drepturilor omului*, trad. Raluca Bercea, Violeta-Irina Avram, Editura Polirom, Iași, 2006;

Supiot, Alain, *Homo Juridicus, Eseu despre funcția antropologică a dreptului*, trad. Cătălina Teodora Burgă, Dorin Raț, ediție îngrijită și prefațată de Mircea Dan Bob, Editura Rosetti Educațional, București, 2011;

Ungureanu, Carmen Tamara, „Condițiile și durata personalității în dreptul român și în cel grec”, în Valerius M. Ciucă (coord.), *Lecții de drept privat comparat*, volumul al III-lea, *Instituții în dreptul privat comparat. Persoanele*, Editura Fundației Academice Axis, Iași, 2009;

Vârnav, Augustin, „Drepturile personalității și ale omului în Franța”, în Valerius M. Ciucă (coord.), *Lecții de drept privat comparat. Volumul al III-lea. Instituții în dreptul privat comparat. Persoanele*, Editura Fundației Academice Axis, Iași, 2009;

Vârnav, Mihaela, „Condițiile de individualizare în Franța” în Valerius M. Ciucă (coord.), *Lecții de drept privat comparat. Volumul al III-lea. Instituții în dreptul privat comparat. Persoanele*, Editura Fundației Academice Axis, Iași, 2009;

Vasilescu, Paul, *Relativitatea actului juridic civil. Repere pentru o nouă teorie generală a actului civil*, Editura Rosetti, București, 2003;

Vincent Jean, Serge Guinchard, *Procédure civile*, 26eme édition, Editura Dalloz, Paris, 2001;

Vernant, Jean-Pierre, *L'Univers, les Dieux, les Hommes*, Editura Seuil, Paris, 1999 ;

Warner, Marina, *Six myths of our time. Little angels, little monsters, beautiful beasts and more*, Editura Vintage, Londra, 1994;

Youngs, Raymond, *English, French and German comparative law*, Editura Cavendish Publishing Limited, Londra, 2008;

Zlătescu Dan, Moroianu-Zlătescu Irina, *Repere pentru o filosofie a drepturilor omului*, Editura Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 1996.

VI. Resurse web:

Antigona-Camelia Iordana, „Diferite forme ale cuplurilor necăsătorite” în *Revista Pro lege*, disponibilă online la adresa web: <http://revistaprolege.ro/diferite-forme-ale-cuplurilor-necasatorite-incheierea-casatoriei-2/>, accesată la data de 1 aprilie 2019;

Antoine Loysel, *Institutes coutumières*, livre II, titre III, Paris, Librairie Durand, 1846, p. 56, disponibil online la adresa web: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k624134.texteImage>, accesată la data de 12.02.2019;

Ariès, Philippe *Centuries of Childhood*, Editura New York, 1962, p. 37, la adresa web: <http://www.representingchildhood.pitt.edu/pdf/aries.pdf>, accesată online la data de 9.12.2017;

Aurelia Neacșu, *Condițiile de fond pentru încheierea căsătoriei în legislația română*, coord. prof. univ. dr. Teodor Bodoașcă, disponibilă la adresa web: <http://doctorate.ulbsibiu.ro/wp-content/uploads/Rez-Neacsu.pdf>, accesată online la data de 05.04.2020;

Bort, Ryan, „What is Self-Marriage? Italian woman weds herself in lavish ceremony”, pe pagina web *Newsweek* (27 Septembrie 2017), accesată online la data de 18.06.2019;

C. Harnois, J. Hirsch, *Note on developments in internal law and private international law concerning cohabitation outside marriage, including registered partnerships*, martie 2008, document disponibil online la adresa web: www.hcch.net, accesată online la data de 13.02.2019;

Camila Haboubi, *Mariage Gris ou Blanc : Fraudes et conséquences*, articol disponibil la adresa web: <https://www.mondroitmeslibertes.fr/la-famille/le-mariage/mariage-gris-ou-blanc-fraudes-et-conséquences/>, accesată online la data de 04.02.2020;

Caroline Fell, „Duration of Spousal Maintenance”, în *Stone King*, 2 mai 2018, disponibil la adresa web: <https://www.stoneking.co.uk/literature/e-bulletins/duration-spousal-maintenance-hot-topic>, accesată online la data de 17.06.2020;

D. Martiny, N. Dethloff, *Germany- Report concerning the CEFL Questionnaire on property relations between spouses*, pct. 4, august 2008, disponibil online la adresa web: www.ceflonline.net, accesat la data de 01.05.2019;

Decizia Curții Constituționale din România, 18 iulie 2018 disponibilă online la adresa web: <https://www.universuljuridic.ro/neconstitutionalitate-comunicat-ccr-art-277-alin-2-si-alin-4-din-codul-civil-interzicerea-sau-echivalarea-unor-forme-de-convietuire-cu-casatoria/>, accesată la data de 18.11.2018;

Eleonora Bottini, Sarah Pasetto, „Qu reste-t-il du mariage après le changement de sexe d'un conjoint?”, în *La Revue des droits de l'homme, Actualités Droits-Libertés*, apărut pe data de 5 august 2014, disponibil la adresa web: <http://journals.openedition.org/ressources.univ-poitiers.fr/revdh/859>, accesată online la data de 13.01.2020;

Elorza, Alexis Alvarez, *La contribution du juge judiciaire à la révélation de l'unité conceptuelle de la notion de famille*, p. 2, Thèse de doctorat en Droit privé, susținută în cadrul Școlii doctorale de științe sociale și umane Pau, Pyrénées Atlantique, disponibilă la adresa web: <http://www.theses.fr/2018PAUU2041>, accesată online la data de 01.10.2019;

Gennep, Arnold van, *The rites of passage*, Editura Rockledge and Paul Kegan, Londra, 1960, p. 3 și urm., la adresa web https://books.google.ro/books/about/The_Rites_of_Passage.html?id=kJpkBH7mB7oC&redir_esc=y, accesată online la data de 12.01.2018;

Lorraine Grisard de la Rochette, *Le sort du logement familial en cas de décès d'un partenaire : vers la création d'un statut du logement familial, transcendant les différents statuts de couple ?*, la adresa web: https://dial.uclouvain.be/memoire/ucl/en/object/thesis:7508/datastream/PDF_01/view, accesată online la data de 13.04.2019;

Lowe, N., „Prenuptial agreements: the english position”, în *InDret 1/2008, Review on the Analysis of Law*, pct. 1.1, disponibil la adresa web: <http://www.indret.com/en/interior.php>, accesată online la data de 01.05. 2019;

Mitchel, Harry, *Sham Marriage-Legal position*, disponibil online, la adresa web: https://www.migrationwatchuk.org/pdfs/BP8_38.pdf, accesată online la data de 05.03.2019;

Modestinus, *Digesta, de ritus nuptiae*, <http://latin.packhum.org/loc/2806/2/149/24478-24483#149>, accesată online la data de 12.01.2018;

P. Hilt, *Le mariage et le pacte civil de solidarité: dernier état des textes, pct. II*, articol disponibil online la adresa web: <http://www-cdpf.u-strasb.fr/Patrice20HILT.htm>, accesată online la data de 01.05.2019;

Patrick Barkham, „I, Reg, take thee David”, 22 December 2005, pe site-ul *The Guardian*, disponibil la adresa web: <https://www.theguardian.com/uk/2005/dec/22/topstories3.gayrights>, accesată online la data de 12. 06. 2020;

Scheil Jean-Vincent, *Délégation en Perse. Mémoires publiés sous la direction de M.J. Morgan*, Tome IV, Textes Elamites-Sémitiques, deuxième serie, Paris, 1902, la adresa web: https://en.wikipedia.org/wiki/Jean-Vincent_Scheil, accesată online la data de 12.03.2019.

Singly, Francois „L'invention privée de nouvelles façons de « vivre ensemble »”, în *Le Monde*, 20 august 1998, disponibil la adresa web: https://www.lemonde.fr/archives/article/1998/08/20/l-invention-privee-de-nouvelles-facons-de-vivre-ensemble_3661603_1819218.html, accesată online la data de 8.10.2019;

Sital Fontenelle, „Spousal maintenance: a system of russian roulette?”, în *Kingsley Napley*, 7 august 2019, disponibil la adresa web: <https://www.kingsleynapley.co.uk/insights/blogs/family-law-blog/spousal-maintenance-a-system-of-russian-roulette>, accesată online la data de 16.06. 2020;

Spence, Laura, *Women who murder in early modern England (1558-1700)*, la adresa web <https://warwick.ac.uk/fac/arts/history/ecc/emforum/projects/disstheses/dissertations/spence-laura.pdf>, accesată online la data de 08.04.2018;

Valerius M. Ciucă, „Bona fides într-o nouă hermeneutică” (22.06.2015), disponibil la adresa web: <https://www.juridice.ro/essentials/246/bona-fides-intr-o-noua-hermeneutica>, accesată online la data de 22.06.2020;

VII. Acte normative:

- *Bürgerliches Gesetzbuch*
- *Children and Families Act 2014;*
- *Codul civil al României;*
- *Code civil Napoleonien;*
- *Codul familiei, adoptat prin Legea nr. 4/1953 și publicat în B.O. Nr. 1 din 4 ianuarie 1954;*
- *Constituția României;*
- *Declarația Univerală a Drepturilor Omului din Legea nr. 119/1996 cu privire la actele de stare civilă;*
- *Einführungsgesetzes zum Bürgerlichen Gesetzbuche;*
- *Equality Act 2010;*
- *Family Law Act;*
- *Gender Equality Duty. Code of practice: England and Wales;*
- *Gesetz zur Einführung des Rechts auf Eheschließung für Personen gleichen Geschlechts;*
- *Human Fertilisation & Embryology Act;*
- *Legea nr. 119/1996 cu privire la actele de stare civilă*
- *Loi du 20 septembre 1792-instaurant le mariage civil;*
- *Loi n° 2004-800 du 6 août 2004 relative à la bioéthique;*
- *Marriage Act 2013;*
- *Matrimonial Proceedings and Property Act 1970;*
- *Special Marriage Act 1954;*
- *Staatsangehörigkeitsgesetz;*
- *Strafgesetzbuch;*
- *The Family Law Reform Act, 1987;*
- *Weimarer Verfassung 1919;*

